

גליזון
באר
הכהנה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

וירא

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת וירא

- א באו בצל קורתי - המיידל וכוונתו בה' נשמר מכל רע
- ב אנק שברגליכם - לא ישתחוה לאבק מחשבות כוחי ועוצם ידי
- ג להנאתך ולטובתך - כל קושי העובר על האדם אינו אלא טובה גמורה עבורו
- ד ריקם אל תשיבנו - אין תפילה השבה ריקם, פעמים נענית מיד ופעמים לאחר זמן
- ה הרחק כמטחוי קשת - להתרחק מן הכיעור והדומה לו
- ו גרש האמה הזאת ואת בנה - להתרחק מחבר רע עד קצה האחרון
- ז כחום היום - ילמד מגלגל החמה להמשיך בדרךנו כנגד כל המניעות והעיכובים
- ח אין יאוש בעולם - לבן נבנה בנין כלל ישראל לאחר יאוש להראות שאין מציאות של יאוש
- ט מסרי נפשיהו - עקדת יצחק בזמנינו ולמעשה
- י עשרה נסיונות - כמה עצות לעמוד איתן ב'עשרה נסיונות' כל אחד בשלו
- יא הנה האש והעצים ואיה השה - העיקר הוא הנקודה הפנימית
- יב חברת הטוב - מעלת המכיר טובה וגריעותו של כפויי טובה
- יג וימע אשל - סגולת הכנסת אורחים לכל הענינים ובפרט לזש"ק
- יד לעשות צדקה - להיות טוב ומיטיב לבריות
- טו מעט מים ורחצו רגליכם - מהרה ע"י התורה וענין ה'חזרה'

וירא

להם כל רע, וזהו אומרו 'רק לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קורתיו', והיינו, שהם בטחו בי שאוכל להצילם מידכם, ואם כן שומה עלי לעשות כל אשר בידי להצילם.

ואנן נלמד מכאן ק"ו, אם לוט שלא היה אדם כשר כדכתיב (יג יא) 'ויסע לוט מקדם' ואמרו חז"ל (רבה מא ז) 'הסיע עצמו מקדמונו של עולם', מ"מ הבין שהוא מחויב להגן ולהציל את הסומך עליו [ואף נכתב זאת בתורה לשבח], ק"ו בן בנו של ק"ו, שהסומך ובוטח בהש"ת שהוא מקור הרחמים והחמלה יזכה לשמירה עליונה מהבורא יתברך שמו"י, שהרי אינו מן המדה לעזוב מי שסומך עליו ובוטח בו, אמור מעתה - אם יסומך

באו בצל קורתו - המייחל ובוטח בה' נשמר מכל רע בפרשתן (יש ח) 'רק לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קורתיו', והוא פלא, דהא זה גופא הייתה טענת אנשי סדום - מדוע הכניסם בצל קורתו - כנגד חוקי המדינה. ואיך בא לוט וביקש מהם להניחם דייקא מחמת שבאו בצל קורתו, והלא על כך היו דנים.

ומבאר ה'חפץ חיים' זי"ע (על התורה פר' וירא, ע"י זכור למרים פ"ב), שאפילו רשעים כאנשי סדום מבינים כי על הנסמך מוטל שלא לזבזב בסומך בו, ואם האורחים סומכים על בעה"ב ובוטחים בו מוטל עליו לדאוג לבל מחסורם. ומכח טענה זו התחנן לוט בפניהם שלא יעשו

א. ידוע המאמר בשם הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע על הפסוק (תהלים קטז ז) 'שובי נפשי למנוחכי כי ה' גמל עליכי', בדרך משל, לחולה שעומד לפני ניתוח מסובך, וכולו דואג וחרד, אבל כשנכנס לחדר ניתוח ראה שהרופא הראשי זה אביו - מיד נרגע, שהרי 'רחמי האב על הבן' ובוודאי יעשה את כל הנצרך לבנו כראוי על צד היותר טוב. וזהו אומרו 'שובי נפשי למנוחכי' - תנוח דעתך ויסורו דאגותיך 'כי ה' גמל עליכי' - כי זה המתעסק בכך הוא אבינו שבשמים, ולא יזניחך אף לרגע אחד ח"ו.

כה סיפר הגאון רבי נתן שולמן זצ"ל, שפעם הילך ברחובה של עיר עם הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע, ולנגד עיניהם נגלה מחזה נורא - ילד קטן חסר דעה המהלך על גגו של בנין גבוה מבלי מעקה סביב הגג, אין צורך לתאר גודל הפחד הבא ממצב כזה, החזון"א שידע שר"נ עלול בכל רגע לפרוץ בשאגות אדירות - מה שעלול לסכן יותר את חיי הילד שיבהל וינוס על נפשו... על כן אמר לו בקול, יש מי ששומר על הילד... יש מי ששומר על הילד... - כשכוונתו על הקב"ה 'שומר ישראל'. רק מחובת 'לא תעמוד על דם רעך' עלה הגגה והציל את הילד...

ב. מאמר זה אמר הגה"ק ה'חפץ חיים' בימות מלחמת העולם הראשונה, כשנדד הח"ח יחד עם בני הישיבה מחמת המציק, משהתקרבה חזית המלחמה לסמילוביץ נאלץ הח"ח להרחיק נדוד לתוך רוסיה וחנה בשומיאץ פלך מוהילוב. שם באו כמה וכמה קוזקים לחפש אחר עריקים וצעירים שהשתמטו מהגיוס להביאם לפני מפקדם ובישיבה' מצאו רבים כאלו - צעירים בגיל הגיוס (רק כעבור זמן כשנודע למפקד חשיבותו של החפץ חיים החל לשחררם) כל חיפוש כזה היה מטיל אימה על כל בני הישיבה ועל רבם הח"ח. וכה הובא בספר החפץ חיים חייו ופעלו (עמוד קיג) וז"ל. פעם כשבגלל החיפושים המוגברים דאג החפץ חיים מאד במשך כל היום, והיה שרוי אותו יום כולו בתענית. בערב הרגיש עצמו מרוענן ומעודד ושלח מיד אחרי חתנו ר' צבי, וסיפר לו, כי מצא עצה בתורה, כאשר דרשו אנשי סדום מלוט שיוציא אליהם את אורחיו כדי לענותם, הפציר לוט בשכניו הסדומיים לבל ירעו לאורחיו - 'כי על כן באו בצל קורתיו'. לאמר, מאחר שבאו בצל קורתיו הריני אחראי להגנתם. הגע איפוא בעצמך, טען החפץ חיים, אם לוט שבשבתו בסדום לא היתה צדקותו מרובה בכל ואת הכיר בעקרון יסודי וה שעליו להגן עליהם, מעתה, עאכו"כ אם נטיל עצמנו תחת חסותו של ריבון העולמים, ודאי שלא יעזבנו. ואמנם, כך הוה. במשך כל הזמן לא גויס שום תלמיד של הישיבה לצבא...

ולשבר את האוזן בדרך משל, ליהודי זקן ושבע ימים שנשען על אברך צעיר לימים, לפתע ראה האברך כי השעה מאוחרת, ועליו למהר למקום פלוני. מה עשה, שמט ידו מתחת ידי הזקן והלך לו לדרכו ללא אומר ודברים... אין צריך לומר שהזקן נפל ונחבט בראשו ה"י, והנה כל בר דעת יוכיח את האברך 'וכי מן היושר להתנהג כן..'. אין לאדם

מבטחו', כי כפי בטחון האדם בו ית' כן יש לו מונבטח באמת, היינו שכפי מה שהוא בוטח בה' כך באמת יקויים סיפא דקרא - והיה ה' מבטחו, שהקב"ה יהא עבורו כמבטח, מגן ומחסה מן הפורעניות.

אבק שברגליכם - לא ישתחווה לאבק מחשבות כוחי ועוצם ידי

בפרשתן (יה ד) 'יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ', וברש"י 'כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו', הקשה הרה"ק משינאווא זי"ע (דברי יחזקאל בפרשתן) 'וכי יש בעולם שוטים שמשתחוים לאבק רגליהם, ומעולם לא שמענו כזאת'. אך יש לומר, שהכינוי 'ערביים' כוונתו ל'סוחרים' (ומצינו כן בתלמוד בכמ"ק), ודרך הסוחרים לדמות בנפשם כי כוחם וחריצותם ליסע מהכא לתתם ומהתם להכא, ביבשה ובים, לא ייעפו ולא ייגעו לכתות רגליהם בדרכים עד שמעלין אבק בהילוכם הוא אשר מביא להם את רוב עשרם, וזהו 'עבודה זרה שמשתחוים לאבק רגליהם', כי כל איש ישראל צריך להאמין כי לא בכח יגבר והכל בהשגחה פרטית, על כן אמר להם אברהם, בבואכם אל ביתי אנא רחצו עצמכם מעבודה זרה זו, 'והשענו תחת העץ' - הכירו שאין לכם על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, שהוא הנותן כח לעשות חיל, ומעתה התדבקו באמונה התמימה בהקב"ה.

האדם על ה' וישליך כל יהבו עליו וודאי שאף לעומתו ה' לא יעזבנו. אלא יעזרהו ויסייעו בכל אשר יפנה.

בטחון ו'סמיכה' זאת הם הם תוקפו וחזקו של אדם, וכן מצינו גבי אברהם אבינו, שנקרא בשם איתן - 'משכיל לאיתן האזרחי' (תהילים פט א, והוא אברהם, כ"ב טו); זח"ב קי), וכן אומרים בתפילות 'מים נוראים' עוד יזכור לנו אהבת איתן אדונינו. והרי תיבת איתן משמעה חזק ותוקף, ולאידך מצינו שאמר ע"ע 'ואנוכי עפר ואפר' (יה כז). ובאמת אין בזה סתירה, כי אדרבה, זהו תוקפו וחזקו של אדם, כשמרגיש עצמו שפל כל כך, שאינו אלא עפר ואפר, ואין בידו לעשות כלום, והוא וכל גורלו תלויים בידי ה' בלבד. 'חוסר אונים' זה, הוא תוקפו וחזקו, ונקרא 'איתן' כי כל מבטחו ומשענתו על הקב"ה שהוא 'תקיף ובעל היכולת' (עי' שם משמואל שלח תרע"ג שביאר באופן אחר). כיו"ב מצינו בדוד המלך, שמאחר שהרגיש כי 'אנכי תולעת ולא איש' (תהילים כב ז), לכן עלה בידו לקיים בנפשו 'ויתחזק דוד בה' אלוקיו' (ש"א ל ו).

וכך הביא הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (פרשת תרומה שנת תרל"א) בשם הזוה"ק שעיקר הבטחון הוא להיות מונבטח בעבודת השי"ת, כי השי"ת יעזור... וכפי בירור האמונה בלב האדם, כך נעשה באמת... וכן שמעתי מאא"ז מו"ר [הרה"ק ה'חידושי הרי"ם'] זצלה"ה, על מה שכתוב (ירמיה ז ז) 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה'

הגון כמותך לתת למי שנסמך עליך ליפול עדי ארץ. כיו"ב כאשר בשר ודם סומך ובוטח בה', ברור הדבר שלא יעזבנו בידו. ורימוזו כן במאי דכתיב (דברים לב ד) 'א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא', היינו שהסומך על הקב"ה זוכה לכל טוב, שהרי 'ישר הוא', ואינו מדרך הישר להסתלק מן המקום כאשר אחרים נשענים עליו.

ג. ובכלל זה שיאמין שהקב"ה יושב ממעל והוא המוליך את רגליו שישאווה הנה והנה - בחשבון וסיבה ממעל. הגאון רבי מרדכי פאגערמאנסקי זצ"ל יצא פעם מחוץ לעיר בלוויית מוהל מפורסם מהעיר מינסק (שהביאו החרדים לדבר ה' למול כמה תינוקות בעירו - קובנא), בעודם מהלכים תעו בדרכם (שכחו לרדת מהרכבת בתחנה הנצרכת, וממילא כבר הוכרחו להמשיך עמה עד סוף דרכה, ושם היה המעשה) והגיעו למקום שאינם מכירים, נענה רבי מרדכי ואמר, התורה כתבה (בפרשתן כא יד) 'ותלך ותתע במדבר באר שבע', וברש"י, 'חזרה לגילולי בית אביה'. ולכאורה צ"ב, היכן מרומז בקרא שחזרה לעבוד עבודת אלילים, אלא, דהמאמין בה' לעולם אינו 'תועה', כי יודע הוא שכל מקום אשר תדרוך כף רגלו בו 'שם הוא המקום שהוא צריך להיות בזה הרגע', ולכן כשמצינו שהפסוק אומר עליה ש'תעתה' בדרכה, סימן הדבר שאבדה אמונתה שהיתה לה בבית אברהם, ו'חזרה לגילולי בית אביה', כי המאמין אינו תועה (כעיי"ז מתאמרא בשם הרה"ק מקאצק זי"ע). ויהי בגמרו את דבריו, הופיע לנגדם יהודי המחפש אחר 'מוהל' שימול את בנו הנולד לו למזל טוב, אז ראו עין בעין שאין יהודי תועה... אלא הקב"ה סיבבו והביאו לכאן בשליחותו היעודה לו (נכתב ע"י תלמידו בקונטרס 'גדולת מרדכי' שבסו"ט 'שיח יוסף' עמ' כ').

ד. ידועים דבריו של בעל ה'חובות הלבבות' (שער הבטחון, פתיחה) אשר בימינו היו מומחים שהכירו ה'אלכמימה' שעל ידה אפשר להפוך את הכסף לזהב ולהיפך וכיו"ב, ומן הנראה שחיינו של 'מומחה' זה רגועים ושלווים - שככל אשר

הכרה זאת תרגיע ותשקוט את 'סערת רוחו' של 'המשתדל' לפרנסתו, בהכירו שריבוי ההשתדלות לא תוסיף לו מאומה על פרנסתו הקצובה לו מן השמים, ולא המיעוט בה תמעט פרנסתו, אלא לכל אחד יושפע כפי הנקצב לו ממעלה.

ויתעצב אל לבו מכל דבר שאינו מצליח בו, מוטב יחיה את חייו כבגן עדן העליון, כאשר יחזק בלבו את האמונה והביטחון, לדעת שהכל מאת ה', הן הצלחותיו, והן מה שנראה לו כלא טובה, כי הכל מאבינו אב הרחמן, לטובתנו השלימה.

באמת אמרו, מדוע לו לאדם לסבול עול גיהנום כשהוא עדיין בחיים חיותו, מתוך חסרון אמונתו, ו'ותשלך את הילד תחת אחד השיחים', וביאר הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע (הובא בפרשתן (כא טו) 'ותשלך את הילד תחת אחד השיחים', וביאר הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע (הובא

יחפוץ ירבה לו זהב ורכוש, והוא כמו שנאמר בימינו - לאדם שברשותו מכונה המדפיסה שטרות של מאה דאלער ללא כל אפשרות להבחין בינם ובין האמיתיים - הרי אשרו ועושרו גדול מכל בני העולם גם יחדיו... ומבאר החוה"ל, שזוהי מעלת הבוטח באלוקים ששלוות נפשו ע"י בטחונו תביאהו לפנות את לבו מעניני העולם ולייחד לבבו לעניני העבודה, ויהיה דומה במנוחת נפשו ורוחב לבו ומיעוט דאגתו לעניני עולמו לבעל האלכימיה העושה בקניני העולם ככל העולה על רוחו...

ה. פעם שאל הגר"א דסלר זצ"ל את הגה"ק החזו"א זי"ע, כיצד יתכן לבקש ב'שמונה עשרה' בקשות גשמיות כרפאנו וברך עלינו לאחר הבקשה על רוחניות כאתה חונן והשיבנו לתורתך סלח לנו, והרי כלל הוא בידינו ש'מעלין בקודש ואין מורידין' והיה לנו לבקש על הרוחניות רק לאחר הגשמיות. א"ל החזו"א, מה תירוץ יש בידו דמר, אמר לו הרב דסלר, כי נראה לו לומר שבאמת אין כאן כלל 'מורידין' הואיל וגם הגשמיות של היהודי רוחניות הוא... כי לרפואה הוא נצרך בעבור שיוכל לעבוד את ה' בלב שלם, וכן 'ברך עלינו' בפרנסה אינו אלא כדי שיוכל לכבד את השבתות ולשלוח שכר בניו לתלמוד תורה...

אמר לו החזו"א, לדידי קושיא מעיקרא ליתא, כי בקשת היהודי 'רפאנו' מכרזת ואומרת, רבש"ע אינני מאמין כלל בכוחו של הרופא - כל רפואתי תלויה ועומדת בידך, כמו"כ הוא מכריז 'ברך עלינו' - כל ההשתדלות וכיו"ב איננה אלא הבל וריק, כי אתה האלוקים הזן ומפרנס אותי ואת בני ביתי, א"כ יש כאן רק 'מעלין בקודש' בהכרזות אמונה כגון דא... ולא עוד אלא שרק אחר שנמלא דעה ב'אתה חונן' ושב בתשובה שלימה 'השיבנו אבינו' ונטהר ב'סלח לנו' יש בידו להכיר הכרת אמונה איתנה כזו.

ובכל עת יסמוך על ה' כי מי שנמצא בידיו אשריו וטוב לו, ובזה ביאר הגר"ל חסמן זצ"ל (אור יהל ח"ב דף מג) הא דאמרו חז"ל בפסוק בפרשתן 'ויפקח אלקים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער' (כא ט), ודרשו (בר"ר נג יד) 'מחוסרת אמנה הייתה', כלומר, שמלאה את החמת במים יותר מכדי הצטרכותה בעת ההיא בדאגתה למחר. וצ"ב, איזה חיסרון אמונה יש כאן, כאשר אשה ובנה חולה אנוש תועים במדבר שמם ונמצאים בסכנה גמורה, ונעשה להם נס ומצאו באר מים מדוע שלא תדאג למלא את החמת מים.

ומבאר בדרך משל למי שנוסע במרכבת המלך עם המלך בכבודו ובעצמו - מפיתו פת המלך יאכל ומימיו ישתה, והנה רואה המלך כי הלה הכין לעצמו בצקלונו מעט לחם ומים שמא ירעב ויצמא... הרי בוודאי ישליכוהו חוצה ממרכבת המלך, שהרי בזה הראה בעצמו שאינו מכיר כלל בחסדי המלך שבוודאי לא יעזוב אותו רעב וצמא, ויתמה על שטותו איך יהין לעלות על מרכבת מלכים וצקלונו על כתפיו.

כך נמי, משמים מביטים על האדם אשר מ'קטני אמנה' הוא ודואג ואומר 'מה אוכל למחר', שהרי ב'מרכבת' מלך מלכי המלכים הקב"ה הוא יושב ומה לו לדאוג, וזו הייתה התביעה על הגר, אחרי שראתה שנעשה לה נס, ונבראה עבורה בריאה חדשה - בבריאת מעין מים זכים במדבר שמם להחיות נפשה ונפש בנה, הנה ה' עמה ולא יעזבה, וכשם שהובא לה מים כעת כך יהיה לה לכשתצטרך עוד ולמה לה למלא חמת מים, על כן קראוה 'מחוסרת אמונה'.

ו. וידע כי הכל קצוב לו מן השמים, וכך כתיב בפרשתן (יט יג) 'כי משחיתים אנחנו את המקום הזה, ובמדד' (בר"ר נ ט) נתבאר שבזה שהמלאכים גילו ללוט בלילה הקודם להפיכה - כי משחיתים אנחנו, נחשב להם כחטא שהרי הקב"ה אמר (יח יז) 'המכסה אני מאברהם אשר אני עושה', והיינו שלא רצה להודיע על כך אלא לאברהם בלבד ולא לאחרים, וכיון שהמלאכים גילו מסתורין ללוט נענשו ונדחו ממחיצתן במשך קל"ח שנים, ולכאורה צ"ב, הרי אף אם לא היו

בדברי ישראל ד"ה ותשלך, שהנה עיקר עבודת האדם לפרנסתו היא להחיות ולזון בניו, אולם צריך לדעת כי צורך זה אינו עדיף על תורתו ותפילתו (אדרבה חיו הרוחניים קודמים לבניו, עיי' קידושין כט: הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו), ואם רואה שפרנסת בניו מונעים ממנו לקבוע עיתים לתורה ולהתפלל כדת כראוי וכנכון אזי עליו 'להשליך את הילד' על 'השותף' השלישי שהוא הקב"ה שיספק לו כל צרכיו. אך צריך להרבות בתפילה יתירה שיזכה למדרגה נעלית זו ושיהא בכוחו לעשות כן. וזהו שאמר הכתוב 'ותשלך את הילד' – בכדי שיוכל להשליכו על הקב"ה, תחת אחד השיחים 'שיהיה זאת אחד מתפילותיו המיוחדים שיתפלל', ו'אחד' הוא מלשון אחד המיוחד, ו'שיח' הוא מלשון תפילה כמו שנאמר (להלן כד סג) 'ויצא יצחק לשוח בשדה'.

להנאתך ולטובתך - כל קושי העובר על האדם אינו אלא טובה גמורה עבורה
בפרשתן (כב א-ב) 'והאלוקים ניסה את אברהם ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה וגו', איתא מהרה"ק הרמ"מ מוויטעפסק זי"ע (פרי הארץ בפרשתן ד"ה כללא דמילתא) כי עיקר 'עשרה נסיונות' היו לנסותו בענין האמונה, כי בכל אלו היה נראה לו כשינוי רצון אצל השי"ת, מתחילה - 'לך לך מארצך' וכאשר הגיע לשם 'ויהי רעב בארץ' והוכרח לעזוב אותה, 'וירד אברם מצרימה' מיד 'ותוקח האשה בית פרעה'... כי ביצחק יקרא לך זרע ולכסוף 'והעלהו שם לעולה', אך הוא התחוק בלבבו באמונה פשוטה בבוראו, לקיים בכל תוקף את ציוויו, ומשם נתעלה לרום מדרגותיו.

מספרים היה ה'סוד' מתגלה בתוך זמן קצר – כשהיו הופכים בבוקר את העיר, מדוע נענשו בעונש חמור כ"כ, מכאן למד הגאון רבי חיים אפרים זייצ'יק זצ"ל (ר"מ ישיבת נובהרדוק, בספרו 'זאני תפלה' ח"ג שער יוה"כ פ מאמר 'להרגיש בצער הזולת'), שכל צער ופורענות שהקב"ה נותן לאדם מדוד בחשבון מפורט ומדוקדק כחוט השערה, ואף אם נגזר עליו ח"ו איזה יסורים אינו אלא כפי שמדדו עבורו מהשמים ולא יצטער אף לא לרגע אחד יותר מזה, ולכן הגם שנגזר על ערי סדום להיחרב ולהישרף ובעטיו יצטערו יושבי הערים, מיהו לא נגזר עליהם להצטער על כך כבר מבעוד ליל, אלא שבשעת מעשה ירגישו את האש והגפרית היוורדים מן השמים, וכשגילו המלאכים את הסוד אף רק שעה קלה קודם לכן גרמו להוסיף להם צער כמלא נימא, ועל כן נענשו במלא חומר הדין, ואע"פ שלעומת השחתת סדום אין זה חשוב לצער כלל, מכל מקום נדחו ממחיצתו של הקב"ה, דסוף סוף הוסיפו לצערם במה שלא פסקו עליהם מן השמים. אמור מעתה, אם על אנשי סדום הרעים וחטאים לה' מאד' הקפיד הקב"ה שלא יסבלו כחוט השערה יותר מהנקצב להם, עאכו"כ לבני ישראל עם קודש בוודאי יש חשבון מדוקדק לכל קושי ויסורים, ולא יסבלו כחוט השערה יותר ממה שמגיע להם...

מכיוון שכן, שהאדם וכל גורלו נתונים בידי הקב"ה, יש לנו עצה נפלאה בבוא על האדם צער ומכאוב והיא ה'תפילה', לבוא אל המלך שהוא 'בעל הצער' להתחנן לפניו שיושיענו ויסר מממנו יגון דאגה ואנחה... הגה"צ רבי נטע ציינווירט זצוק"ל היה פעם ב'ניחום אבלים' אצל הגאון רבי רפאל דוד אויערבאך ראש ישיבת 'שער השמים' זצ"ל לאחר ששיכל את בנו הבחור אהרן מאיר הי"ד שנהרג על ידי בן עוולה מבני ישמעאל (שפוצץ עצמו, וכמה מבני ישראל עלו בסערה השמימה הי"ד), תיכף בהיכנסו אמר ר' נטע 'חקירה' יש לי אליכם, אם לא היה נגלה המלאך אל אברהם אבינו לאמר לו - 'אל תשלח ירך אל הנער', ויצחק בנו היה נשחט כציווי הבורא - 'והעלהו שם לעולה', האם היה אברהם חייב דיני אבלות לישוב עליו 'שבעה' כדין האב על בנו רח"ל, ענה האב השכול ואמר, פשיטא שמחויב הוא בכל דיני אבלות ו'שבעה', כי 'מה נשתנה' מיתת יצחק משאר מקרים, הרי כל 'שבעה' היא על פטירת אדם ב'ציווי הבורא', נענה רבי נטע אכן דיבורים אלו רציתי לשמוע ממכם, ומיד אמר 'המקום ינחם' ועזב את הבית, כי זהו תכלית האמונה להאמין בכל מצב יהיה מה שיהיה שהכל בא בגזירת המקום ו'אין מקרה בעולם'.

ז. בכוחה של 'אמונה פשוטה' מצינו להרה"ק היסוד העבודה' זי"ע (חלק ד' פ"ב אות ז), וז"ל. אברהם אבינו, מה שזכה הוא ויצחק ויעקב אין הפה יכול לדבר - ואין מחשבת אדם בעולם משיג, ואפי' מלאכי עליון אינם משיגים מעלתם... ובכ"ז, בהעקידה לא נצח את היצה"ר כ"א ע"י תמימות גדולה ואמונה פשוטה. 'וירא את המקום' - ר"ל מה שהשי"ת הנקרא מקום הבטיחו על זרע יצחק שהוא יעקב הנאמר בו ויפגע במקום, דבר זה ראה וסילק זאת ממחשבתו למרחוק, לאמר - בער אני ולא אדע כי אין נברא יכול להשיג מחשבת בוראו ית"ש.

'עולה' לה'. אלא, כי בעיני האבות הקדושים לא היה קושי ונסיון כלל למסור הנפש והגוף למיתה, כי נדמה להם דבר זה - לפשוט את גופם (ולתעלות בכחינת נפש רוח ונשמה) לאדם הפושט את לבושו בגד אחר, על כן לא הוזכר כלל בתורה הנסיון ד'אור כשדים', גם לא מסירות נפשו של יצחק אבינו ע"ה, כי פשוט היה שימסרו נפשם ללא כל 'נסיון'. אמנם לאברהם אבינו נחשב העקידה כ'נסיון' עד שהוצרך הבורא להתחנן לפניו 'בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון' (תנחומא, רש"י כב א), כי עלו אז בדעתו סתירות ותמיהות, מצד אחד הכתיחו הבורא 'כי ביצחק יקרא לך זרע', והיאך בא עתה ומצווהו 'והעלהו שם לעולה'. ברם, אברהם אבינו הלך בתמימות אחרי ציווי הבורא, ולכן כ"כ חשובה עמידתו בנסיון זה שעד היום אנו אוכלין שכרה (רש"י כב ו ולכן שמה 'מאכלת').

ובאמת, לא די שה'עקידה' לא היתה סתירה להבטחת 'ני ביצחק יקרא לך זרע' אלא אדרבה דייקא ע"י נתקיימה ההבטחה, כי עד אז לא היה יצחק ראוי להוליד כי נשמתו הייתה מצד נוקבא ובעת העקידה נכנסה בו נשמה חדשה מסטרא דדוכרא ובוה נעשה ראוי להוליד (ונשמתו הקודמת נכנסה לתוך האיל, ע"כ נחשב שחיטת האיל כשחיטת יצחק, מדרש תלפיות י' - יצחק). ולדידן, פעמים ומתעוררים בלב אדם 'סתירות' בהנהגת הבורא עמו... ידע נאמנה כי הכל בחשבון, והולך בתום ילך בפתח, וסוף דבר יראה כי אדרבה כל זה היה ליישב סתירתו.

והנה בריש הפרשה הקודמת כתיב 'לך לך מארצך', ופירש"י 'לך לך - להנאתך ולטובתך'. ועפי"ז יש לעיין מה שייך כאן בענין העקידה להנאתך ולטובתך, בשעה שהוא הולך לעלות על המוקד את בנו יחידו הנולד לו בהיותו כבן מאה שנים.

אמנם כאשר נעיין בדברי הרמב"ן (בפרשתו) נמצא שבזכות מסירות נפשם בעקידה יזכו בני ישראל לביאת הגואל בהגיע סוף וקץ לגלותם, אף אם לא יהיו ראויים לכך כלל ועיקר. וז"ל. 'הנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו, או שיפול ביד אויביו ולא יקום. והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו'. מעתה יבואר על נכון כי גם כאן היה 'לך לך' - להנאתך ולטובתך, כי ב'הליכה' זו זכו להבטחת הגאולה לבניהם אף אם לא יהיו ראויים.

ולמדנו מכאן - שממקום הקושי והנסיון משם יבואו לו לאדם כל טובתו והנאתו לדורות עולם אף בשעה שלא יהיה ראוי לכך. ובשעת הקושי לא ירים את ידיו לומר נואש, אלא יאמין בתקווה טובה, שאין זה בזה אלא פתח של אורה, וכל הקורות עמו בחייו הכל הוא 'להנאתך ולטובתך' בלבד.

בעי"ז מצינו להרה"ק ה'דברי שמואל' זי"ע (וירא ד"ה ויהי) שהק' מדוע לא נכתב בפירוש בתורה מעשה ד'אור כשדים'י. ועוד, מדוע נחשב ה'עקידה' רק כנסיון של אברהם אבינו, הרי אף יצחק מסר את נפשו להיות

ח. יש שביארו, כי הוא בדומה ל'יסודות' הבנין שהם טמונים באדמה ואינם נראים לאיש, כך גבי 'אור כשדים' שהיה בזה מעשה 'מסירות נפש' והיא היא היסוד לכל היהדות ולכל התורה כולה, אין מקומה אלא כמקום יסוד הבנין - מקום שאינו נראה, לכן לא נכתב. כי רק אחר היסוד - מסירות נפש יש בידו לעמוד בכל הנסיונות שהקב"ה ממעיד לפניו.

ט. לפני הגאון ראמ"מ שך זצ"ל הובא נער יתום מאב ואם בכדי שיחזקו ראש הישיבה, אמר לו רה"י הנה אף אני בנערותי יתום הייתי, ומשהגעתי לפרק 'האיש מקדש' דובר בי נכבדות איזה שידוך שנגמר בסופו ללא כל התחייבות ממון מצד הכלה (מכיוון שיתום הייתי ולא היה מי שיעמוד כנגד צד הכלה לדרוש מהם התחייבות)... משחזרתי מעיר מגורי הכלה ל'ישיבה' גערו בי חברי כיצד יתכן שבחור בעל 'שם טוב' מוכתר בכתר תורה וכל מידה נכונה ילקח להיות כחתן מבלי כל התחייבות ממון, והרי היה ניתן לדרוש עבורך 'דירה' שלימה וכל צרכיך לאורך ימים, ויעצוני לשלוח הודעה לבית הכלה על עזיבת השידוך... אך אני עניתי לעומתם אם כך סובכה ההשגה העליונה הרי"ז הוראה וסימן כי דייקא כך היא טובתי השלימה. ואכן, לימים משפרצה ה'מלחמה' והגיעו שמועות לעירנו ווילנא שהרשע וחייליו עומדים להיכנס לעירנו, והכל נתקפו בבהלה וחרדה וינוסו על נפשם, חוץ מאלו שהיה בבעלותם 'בית דירה' שלא אבו לוותר כל כך מהר על 'דירתם', מה עלה בסופם... כולם עלו בסערה השמימה על קידוש השם הי"ד ואני את נפשי הצלתי... עתה, שמע נא בחור יקר, אם היו שואלים מתחילה את בני עירנו האם טובה היא לאדם שתהא בידו דירה משלו וודאי הייתה התשובה כי טובה גדולה לאדם היא דירה משלו, אף אני הייתי עונה כן... ומכל מקום בבוא מועד ל"ע

בית דוד (היוצא מרות המואביה) ממנו מלך המשיח. ללמדך שאין תפילה שאינה פועלת¹, אלא שפעמים נוטלה הקב"ה לענין אחר הנצרך יותר לנו ואיננו יודעים כלל על צורך זה².

ואפשר לומר, שלכך היה למחרת - (יט כו) 'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה', שבא להתפלל באותו מקום אשר עמד שם, אף שלא נענתה תפילתו של אתמול על סדום, והיה יכול לומר נצרך אני לשנות מקומי כדי שישמע ה' את תפילתי, כי האמין שאין תפילה החוזרת ריקם, ובוודאי נענתה תפילתו דאתמול³.

ריקם אל תשיבנו - אין תפילה השבה ריקם, פעמים נענית מיד ופעמים לאחר זמן

הנה רבים אומרים לנפשם, הן כבר שפכנו תפילות בעושר מדוע עדיין בוששה ישועתנו מלבוא, ילמדו מפרשתן, שאברהם אבינו התפלל להצלת בני סדום ועמורה מהפיכת העיר, 'אולי יש חמישים צדיקים... ארבעים וחמשה... ארבעים... ולכאורה נראה שתפילתו לא הועילה במאומה שהרי לבסוף נהפכה העיר 'כמהפכת סדום ועמורה', אבל כבר כתבו הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (פרי צדיק בפרשתן אות ה) והרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע (בפרשתן), שוודאי הועילה התפילה, האף אמנם לא על כל העיר, אלא גבי לופ, ש'ממנו מלכות

נתגלה כי דייקא חסרון הדירה הייתה הטובה הגדולה ביותר, אף אתה, למוד מכך לכל הנוגע לך במשך ימי חייך - אף מה שנראה כרעה וחסרון ייתכן שברבות הימים תמצא כי היא היא הטובה הגדולה והפתח להצלתך...
 י. איתא ב'אבות דרבי נתן' (פלא"י יב), שכשאברהם אבינו התפלל על סדום היה גלוי וידוע לפני הקב"ה כי אין בה אפילו ג' או ד' צדיקים - כי אילו היו בה ג' או ד' לא היו חוטאים כל כך, ומדוע לא השיבו מיד, כי תחילה יש לתת לאדם הדובר אליך לגמור דבריו ורק לאחר מכן להשיבו.

יא. וידע כי גדלה מעלת התפילה בדור זה האחרון להתקבל ברחמים וברצון, וכך ביאר הרה"ק מרוזין זי"ע (הובא בעיריין קדישין השלם, מס' שבת) על דברי הגמרא (שבת קיב:) **אם ראשונים כמלאכים או כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם או כחמורים**, דהנה כשאנו רואים 'אדם' עומד ומתפלל לפני בוראו אין בזה כל חידוש ורבותא, אמנם לכשנעבור ליד עדר החמורים ולפתע נראה אחד מהם עומד על רגליו ומתחיל לשבח את בוראו ומתפלל לפניו הרי תרעש הארץ מה'נייעס' (החדשות) המרעישות... ואז לא ידקדקו אחריו אם תפילתו היא מקרב הלב או לאו, כי עצם עמידתו בתפילתו רבותא גדולה יש בה. וזהו 'אם ראשונים בני אדם, או כחמורים', א"כ, תפילתנו כתפילת אותו החמור שבעצם הדבר שאנו מתפללים בדור אפל ושפל כזה יש בו כבר רבותא, אין מדקדקים אחריה ותתקבל ברחמים.

יב. ידוע משלו של המגיד מדובנא (משלי יעקב) על לשון הכתוב 'וה' אמר המכסה אני מאברהם, ואברהם היו יהיה לגוי גדול... ולכאורה צ"ב מה ענין זה לזה, אלא משל לשנים שנכנסו אל החייט להזמין בגדים לבנם, האחד ידקדק עד מאד במידות הבגד והשני יקח ככל אשר יעשה החייט, משנדברו ביניהם נמצינו למדים כי זה הראשון בן יחיד לו, ומה יעשה בבגד שאינו מדויק עבורו, וזה השני נתברך בח"י צאצאים, והיה אם לא יתאים הבגד לראובן ישמש הבגד לשמעון, ואם לא עכ"פ ישמש לבנו השלישי... אף כאן אמר הקב"ה המכסה אני מאברהם - והרי כשישמע את הגזירה יפיל תחנוניו ואף אם לא יועילו התפילות לגבי סדום, מכל מקום 'ואברהם היו יהיה לגוי גדול' - ויצטרך לתפילות הרבה, והתפילה שלא תיענה בעד דבר זה תעלה לענין פלוני מצאצאי אברהם...

יג. ואף אם לפעמים מרגיש האדם שהוא 'צועק ואינו נענה', וגם כי יזעק וישווע סתם תפילתו, חלילה לו מחשוב כן, דעל כגון דא אמרו צדיקים בביאור לשון התפילה 'מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה... מי שענה ליוסף בבית האסורים... מי שענה ליונה במעי הדגה הוא יענונו', ובשלמא מי שענה ליוסף שפיר קאמרינן שיוסף הצדיק התפלל בהיותו בבית האסורים ו'נענה' שיצא מבירא עמיקתא ואף נתעלה להיות 'משנה למלך', וכן יונה הנביא צעק צעקה גדולה ומרה במעי הדגה כדכתיב (יונה ב-ג) 'ויתפלל יונה אל ה' אלוקיו ממעי הדגה, ויאמר קראתי מצרה לי אל ה' ויענני מבטן שאול שוועתי וגו'', אכן 'נענה' שניצול ממות לחיים, אך מה שאומרים 'מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה' צריך ביאור דהא לא נענה כלל, שהרי בעת העקידה ב'הר המוריה' נאמר לו על ידי מלאך מן השמים 'אל תשלח ירך אל הנער', אך אברהם אבינו ביקש והתחנן 'אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם' (רש"י בראשית כב יב) ולא נתקבלה בקשתו ואמר לו המלאך 'ואל תעש לו מאומה', אלא, מכאן - שאף אם נראה לאדם שלא נתקבלה בקשתו, ידע ויאמין שהיטב נשמעה תפילתו בשמי מרומים ותפילה זו בוודאי תביא עליו רוב טובה בדברים אחרים הנצרכים לו יותר מבקשה זו וכדומה...

ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' הוי מתפלל וחוזר ומתפלל ויש שעה שיתנו לך.

ובזה ביארו את הכתוב (תהלים כ י) 'ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו, דלכאורה מהו אומרו יעננו, היה לו לומר עננו - לשון תחינה ובקשה, אנא ממך ענני. אלא ביאורו 'המלך יעננו' - שהוא ללא כל ספיקא וספק ספיקא, ברור לנו שהמלך יעננו, אף אם עדיין אינו נראה מ"מ סמוך לכו ובטוח שהמלך יעננו...". וכך הוא לשון

ובבר אמרו במדרש (ילקו"ש ישעיה תקט) שיש תפילה שנענית עד שלא הוציאה האדם בפיו כמו שנאמר (ישעיה סה כד) 'והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע', ויש הנענית בו ביום וכו' ויש הנענית לסוף שבועים שנה (עי' בר"ר מא א). וביארו צדיקים (הרה"ק אמרי אמת' זי"ע שבועות תרע"ו, ועוד), שהתפילה מרחפת באוויר עד בוא עתה וזמנה להתקבל לפני כסא הכבוד (ולפעמים פועלת לטובה בענין אחר). וכן איתא במדרש (דב"ר ואתחנן ב יב) א"ר חייא רבה כתיב (תהלים כו יד) 'קוה אל

יד. זה הכלל, אין תפילה חוזרת ריקם, וכ"ש שאין דמעה החוזרת ריקם - ובפרט בתפילת אבות על בנים. סיפר הגאון רבי ברוך גריינמן שליט"א עובדא נוראה על דו"ז הגה"ק החזו"א זי"ע, מעשה באברך שלצורך פרנסתו יצא לעבוד מחוץ למחננו - ורק אחת לכמה שבועות היה חוזר לביתו למשך שבת אחת וחוזר חלילה... במקום עבודתו מצא בחור 'עם הארץ' מהודר בתכלית ההידור, בהיותו בן 'קיבוץ' של אותם הימים לא ידע מימינו ומשמאלו 'עם הנבחר' מהו, תורה ומצוות מה הם... בהגיע 'שבת חופשה' הזמין האברך את הבחור הלז שיבוא לשבות שבתו עמו בביתו שבבני ברק, הבחור חשש ופחד כיצד יתקבל בבני ברק כשכל הנהגתו ולבושו נראית כה'תועים', אבל האברך דיבר על לבו והרגיע אותו שבוודאי יקבלוהו בסבר פנים יפות, וכך הווה.

למותר לומר, שהאברך ניצל את ההזדמנות, ובמשך השבת הראהו לו את 'יופיה' של בני ברק - היכלי הישיבות וחצרות האדמור"ים (דאז), גם על ביתו של מרן החזו"א לא פסח - שם נדלק הניצוץ היהודי בלבו של הבחור והחל 'לזוז' לצד התורה והמצווה, עד שבהגיע ה'חופש' הבא ביקש הבחור מעצמו שברצונו להיות 'אורחו' של האברך, וכך זכה שוב להקביל את פני החזו"א ויותר נתלהב בקרבו, עד שנהפך ל'בעל תשובה' גמור, וכעבור תקופה הופיע בבית אביו באותו 'קיבוץ' כשכיפה גדולה על ראשו - כראות האב בנו חבוש בכיפתו זעק 'זעקה גדולה ומרה' כי 'רע ומר' חלקו בראותו את בנו טיפוחו חבוש כיפה לראשו... בחמת זעם שאל את הבן כיצד אירע דבר, כיצד נשתבשה דעתו, וסיפר לו הבן שכל זה בזכות החזו"א...

האב שהכיר מעיירת מולדתו את החזו"א, שאל את בנו, מי זה, ר' אברהם ישעי' מקאסווע, וכל עוד זעמו בפניו הכריז, אני אראה לו מי חזק ממני... נכנס לרכבו ונסע במהירות לבני ברק, בהגיע לבני ברק שאל את העוברים ושבים היכן החזו"א... היכן החזו"א... משהראוהו והגיע לביתו, שאל מיד את הגה"ק ברוגזה אתה החזו"א... אתה החזו"א... כן, מה רצונך שאלו החזו"א, החל האיש זועק לנגדו, וכי נראה לך שתעשה עם בני ככל העולה ברצונך, אני אאסור אותך בבית האסורים על מעשים כאלו... כה זעק וזעק גיבובי דברים ושטויות, לא יועילו לכם כל פעולותיכם, גם לא יועילו תפילותיהם ובכיותיהם של הורי אשר בכו נוראות כשאני ברחתי מביתם (והלך אחר ה'משכילים' כסומא בארובה), החזו"א לא נכנס לדבריו רק נתן לו לפרוק כל אשר על לבו, ומשנרגע מעט נענה ואמר לו, דע לך, אין תפילה אחת חוזרת ריקם, אין דמעה אחת חוזרת ריקם, תפילותיהם, בכיותיהם ודמעותיהם של הוריך בוודאי יפעלו פעולתם לטובה, ואם אתה היית 'בעל בחירה' ומן השמים לא עכבו בעדך מלבחור בצד הרע, אבל בנך כבר נחשב 'תינוק שנשבה', עליו ועל נשמתו פעלו התפילות להשיבו אל כור מחצבתו...

סוף דבר היה שכעבור ימים ושנים גם האב שב בתשובה שלימה ונתקרב כראוי לתורה ועבודה, ונמצא שגם עליו ועל נפשו פעלו והועילו התפילות והבכיות.

ידוע שהגה"ק ה'חזו"ן איש' זי"ע אמר (וכן היה מרגלא בפומיה של הגה"ק הסטייפלער זי"ע) דלפעמים נראה 'בחור' שאין לו טעם בלימוד, ולפתע ביום מן הימים נפתחים בפניו מעיינות החכמה, והוא מתחיל לעלות ולהתעלות בתורה ועבודה, והגורם לזה, כי לפני זמן היתה זקנתו בוכה בתפילתה בעת הדלקת נרות שבת 'זוכני לגדל בנים ובני בנים חכמים ונבונים אוהבי ה'...' ודמעות אלה נחסמו בשעתו על ידי קטרוגים ל"ע, והנה לאחר שנים כופר העוון ובטל הקטרוג, מיד עלו אותן הדמעות ופעלו בשמים שאכן יגדלו צאצאיה לתלמידי חכמים וכל מידה טובה המוזכרת בתפילה הנ"ל.

הדבר להצילם, ומכיוון ש'ויזעק אל ה' בצר' זכה ש'ממצוקותיהם יושעים ויצילים'.

עוד מצינו לרמז בפרשתן במעלות התפילה, דכתיב בה באריכות סדר התפילה של אברהם אבינו להצלת סדום, שבתחילה ביקש 'אולי יש חמישים צדיקים' (יה כד), וכך המשיך להתפלל עד שביקש רחמים 'אולי ימצאון שם עשרה' (פסוק לב), שתינצל העיר בזכות עשר צדיקים. ותמוהים הדברים, אם יש בכח עשרה צדיקים להגן על העיר מדוע לא ביקש זאת בתחילה, מדוע פתח תחילה בבקשת רחמים בזכות חמישים צדיקים. ומכאן הרה"ק בעל 'באר מים חיים' זי"ע בספרו 'שער התפילה' (שער ביצור וקריאה פ"א), שאכן בתחילה לא היה בכח עשרה צדיקים להעביר את רוע הגזירה, ולא היה ביד אברהם להעביר בתחנונים רק בזכות חמישים, אלא שבשעה שאדם עומד ומתפלל הרי הוא מתקרב אל הבורא ית"ש, וממילא לאחר שביקש אברהם בעבור החמישים התקרב יותר אל הקב"ה וכבר היה בכוחו לבקש בשביל ארבעים וחמשה, ושוב חזר והתעלה מכח התפילה עד שכבר ביכולתו להעביר בעד ארבעים, וכך עלה והתעלה מדרגא לדרגא והתקרב ביותר עד שהיה ראוי להתפלל להציל את העיר גם בזכות עשרה צדיקים בלבד.

הרחק כמטחוי קשת - להתרחק מן הכיעור והדומה לו

בפרשתן (יה ה) 'ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו', ובמדרש (מדרש תהלים ה) 'אמר להם הקב"ה... כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב... וקצת צ"ב שהרי בפירוש אמרו חז"ל (הובא ברש"י) שהמלאכים לא אכלו אלא עשו עצמם כמי שהם אוכלים, ומכאן ראיה שאף העושה עצמו כמי שעובר עבירה לעבירה ייחשב, אף הם מכיוון שעשו עצמן כאוכלין נחשב להם כמי שאכלו 'בשר בחלב' בביתו של אברהם...¹⁰

המאירי (כ"ב קמז.) 'לעולם יהא לבו של אדם בטוח שהתפילה כשהיא נעשית בתקונה מבטלת את הגזירה'.

בן ביאר הרה"ק משינאווא זי"ע (דברי וירא ד"ה ויכלו) משם הרה"ק החווה מלובלין זי"ע על הפסוק בפרשתן (כא טו) ויכלו המים מן החמת ותשלך (הגר) את הילד תחת אחד השיחים וכי יתכן שהגר השליכה את בנה ממנה והלאה. אלא ביאורו, אחר שהתפללה לפני המקום שיחיש ישועה לבנה, מיד ותשלך את הילד השליכה את דאגתה מבנה ממנה והלאה אל הקב"ה, וסמכה עליו שיעשה את הטוב ביותר עבורה. ודבר זה הרי הוא אחד המיוחד שבשיחים השיחות היינו התפילות (כמו שאמרו בגמרא בכמ"ק 'אחד המיוחד').

ויתפלל מבלי לחשב האם הוא ראוי ובאיזו זכות לתקבל תפילתו, הנה מצינו בפרשתן שאברהם אבינו הפציר בתחינה לפני ה' להציל את אנשי סדום ועמורה ולא נתקבלה תפילתו, ואילו לוט בן אחיו ש'הסיע עצמו מקדמונו של עולם' (רבה א מז) כאשר אך ביקש מהמלאכים (יש כ) להימלט לאחת מחמש ערי סדום ועמורה נתקבלה תפילתו - ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברתי' (יש כא), והיאך נהיה כדבר הזה שאברהם לא פעל ולוט פעל בתפילתו, אלא אפשר לומר, שאברהם אבינו פנה אל הבורא בטענות שכליות, - 'אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר' (יה כד), וברש"י 'עשרה צדיקים לכל כרך וכרך', וכך ירד במניינו עד שהגיע לעשרה, וכשנענה שאין אפילו עשרה צדיקים הפסיק מלבקש - 'ואברהם שב למקומו' (יה לג), נסתלק הסניגור ויבואו שני המלאכים סדומה (רש"י שם), כי הביא ראיה מדור המבול שמאחר ולא היה 'מנין' להגן בעדם לא ניצולו. אבל לוט שידע היטב כי 'על פי חשבון' אין שום מקום להציל את צוער, ומכל מקום זעק אל הקב"ה בעת צרה וצוקה בטענה אחת 'אתה הוא האלוקים' ומי יאמר לך מה תעשה ומה תפעל ורק בידך

טו. כתב הרה"ק מקאריץ זי"ע (אמ"פ השלם שער תורת האדם א) על יהודי בשם ר' דב כהן שנפטרו לו כמה מבניו, ואמר לו הרה"ק וז"ל. 'מיינער' איך בעט דיר, וויא לאזט מען קינדער שטארבן, דו גלייבסט עס נישט אז דער גרעסטער רשע - אז ער שפארט זיך צום אייבערשטיין קען ער ביי איהם אויס בעטין וואס ער וויל, עכ"ל. (ובלה"ק -) יקירי, היאך הנך נותן לזה להמשיך - שימותו הילדים, וכי אינך מאמין שאפילו הרשע הגדול ביותר - אם אך יפציר בתפילה לפני ה', אפשר לו לפעול אצלו כל אשר ברצונו.

טז. ובכלל הזהירות לשמור על עיניו, והרי לך לשון נורא של הגה"ק רבי חיים מוואלאזין זי"ע (רוח אבות פ"ב ד"ה או יאמר הסתכל), ובאדם ג"כ כלל השי"ת הכוחות כולם, ויש בכוחו למשול על צבא השמים וגם כי העולמות נפעלים

במחיר של מסירות נפש מכל דבר שריח קלות וקרירות נודף הימנו.

גרש האמה הזאת ואת בנה - להתרחק מחבר רע עד קצה האחרון

בפרשתן (כא י) 'גרש את בן האמה הזאת', נודע הביאור בשם הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע במה שאמרה שרה לאברהם גרש את בן האמה הזאת, ואילו אברהם לא רצה לשלחו וירע הדבר בעיניו עד שאמר לו הקב"ה שמע לקולה, כי שרה חששה מהשפעת ישמעאל שיצא לתרבות רעה על יצחק, אולם אברהם אבינו מען כנגדה שיצחק הוא קדוש מרחם ושמור מכל רע - עד שמוכן לעקוד עצמו על גבי המזבח - ואין מקום לחשוש שיוכל ישמעאל להשפיע על צדיק נשגב ומושלם ביראתו ביצחק. אך הקב"ה אמר שמע בקולה, וכדרשת חז"ל לרוח הקודש שבה (ב"ר מה ב), שאפילו צדיק תמים יכול להתקלקל ע"י חבר רע, ואין מגום מלגרשו (הרה"ק האמרי חיים' פר' תולדות) ט".

והנה כשהתפלל אברהם אבינו על אנשי סדום להצילם מן ההפיכה ביקש (יה כד) 'אולי יש חמושים צדיקים בתוך העיר...' והלשון 'בתוך העיר' נראה כמיותר, וכתב

סמך לדבר, כי לכאורה מצינו סתירה בדברי רש"י בפרשתן, במקום אחד כתב (יה ד) 'ורחצו רגליכם. כסבור שהם ערביים שמשותחוים לאבק רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודת אלילים לכיתו (כ"מ פו:), אבל לוט שלא הקפיד, הקדים לינה לרחיצה, שנאמר 'ולינו ורחצו רגליכם', והרואה יתמה שהרי רש"י בעצמו הסביר את הטעם שלוט איחר את הרחיצה (יש ב) וז"ל. ולינו ורחצו רגליכם - וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך לרחוץ, ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה ורחצו רגליכם, אלא כך אמר לוט, אם יבאו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם, יעלילו עלי ויאמרו, כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו, לפיכך אמר, מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהם, שיהיו נראין כמו שבאו עכשיו, לפיכך אמר לינו תחלה, ואחר כך רחצו, עכ"ל. הרי לך שמתעם סכנה אמר כן, ואמרו בביאור הדבר (הגאון רבי לייב חסמן זצ"ל), כי אכן היה כאן 'תירוץ' טוב, אבל בבית אברהם אין מכניסין אפילו אבק ע"ז יהיה התירוץ טוב ככל שהוא טוב... אף אנו נאמר לענין ה'כלים' למיניהם, אף אם יש תירוצים טובים אין מקומם בביתם של יראי ה', כי יראי ה' יתרחקו אף

ע"י מעשיו הן לטוב והן לעקל ולעקלקלות וכמאמר שלמה המלך ע"ה (משלי ג יט-כא) 'ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, בדעתו תהומות נבקעו.. בני אל ילוזו מעיניך'. ר"ל, אמר כמבקשו - בני, ידידי, חוס נא וחמול על המלאכה היקרה הזאת, והזהר לרגל המלאכה לבל תקלקלה, ולבל תעקמה, וז"ש בני אל ילוזו שלא תהא נלוז ומליז כל העולמות. ואמר 'מעיניך' - ר"ל ע"י עיניך, כי אף ע"י ראייה אחת מתקן או מקלקל כמה עולמות, כמארז"ל (ברכות סד). 'אל תקרי בניך אלא בוניך', ר"ל בוני עולמות ולהיפך... עכ"ל (עיי"ש).

יז. כה ביאר הרה"ק ה'ישועות משה' מוויז'ניץ זי"ע את דבר הכתוב בפרשתן (כב י) 'ויקח את המאכלת לשחוט את בנו', כי מאכלת נקראת כל דבר המאכיל ומביא פרנסה לאדם כדי מחייתו (עיי' רש"י), ובא לרמז על הלוקחים בידם את ה'כלים' למיניהם, בתירוץ - 'לצורך פרנסה' - להאכיל בני ביתו, על זה נאמר לקח את ה'מאכלת' ובהם ישחט את בנו ח"ו, כידוע כי כל אלו הכלים מסוכנים לו ולזרעו אחריו.

יח. הנה כתיב בפרשתן (כא כז) 'ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית'. סיפר הרה"ק רבי בונם מפרשיסחא זי"ע ששמע שני רעים שואלים זה לזה כיצד כרת אברהם אבינו ברית עם אבימלך... נענה לו חברו אף אני התקשיתי בפסוק זה מדוע הוצרך לומר 'שניהם' שלכאורה ייתור לשון הוא שהיה ניתן לומר 'ויכרתו ברית', וכל תינוק בבית רבו היה יודע לפרש שהכוונה היא על אברהם ואבימלך הנזכרים מקודם. אלא שחדא מתרצתא בחברתה, שבא הכתוב לומר שאף בשעה שכרתו ברית עדיין היו בכחינת שניהם ולא בכחי' 'אחד', כי אמנם לא היתה זו ברית ידידות ואהבה ביניהם ח"ו, כי הרבה יש להתרחק מחבר רע, אלא כרתו ברית שלא יעשו רע אחד לשני ותו לא מידי.

כך פירש הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע מה שאמר אברהם אבינו אל האורחים 'וסעדו לבכם אחר תעבורו' (יה ד), שאין זה מהנימוס ומהיושר לשלח את האורחים תיכף, אלא שמאחר שנדמו לו כערביים עובדי ע"ז על כן לא רצה להשהותם בביתו, אלא נתן להם כל צרכם ומיד הרחיקם מעליו.

באר הפרשה - וירא

ובן איתא במדרש (פדר"א פכ"ה) על הפסוק (יג ה) 'וגם ללוט ההולך את אברם', זה שאמר הכתוב (משלי יג ב) 'הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע', הולך את חכמים - למה הוא דומה לאדם שנכנס לבית המרקחים, אעפ"י שלא לקח ולא נתן, ריה טוב לקח. ורועה כסילים - למה הוא דומה לנכנס לבית הבורסקי, אף על פי שלא לקח ולא נתן, ריה רע לקח. כך לוט כשהיה מהלך עם אברהם אבינו למד מדרכיו של אברהם אבינו... (עיי"ש)².

ומתורתך תלמדנו, שהנה בכריאת העולם נאמר בכל יום 'כי טוב' חוץ מביום השני, וטעם הדבר נתבאר במדרש (בר"ר ד ו) מפני שנבראה בו מחלוקת שנאמר (א ז) 'ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע'. אך לפי זה יש להקשות מדוע נאמר 'כי טוב' ביום ראשון אף שגם בו היה מחלוקת וכמו שנאמר (שם פסוק ד) 'ויבדל אלוקים בין האור ובין החושך'. ועל פי פשוטו יש ליישב על פי מה שכתב המהר"ל שהעמדת כל אחד בגבולו אינה חשובה מחלוקת [וכמו המלאכים שכל אחד משורש ויסוד אחר ועושה שלום במרומו], ועל כן החלוקה בין האור שהוא ביום ובין החושך בלילה שכל אחד במקומו ובמעמדו אינה בגדר 'מחלוקת', ורק ההבדל בין המים נחשב למחלוקת. אך יש לומר עוד, כי ההבדל בין האור לחושך הוא כדאיתא במדרש (בר"ר ג ח) ש'האור' אלו מעשיהן של הצדיקים

הרמב"ן וז"ל, והנכון בעיני כי אברהם אמר בתוך העיר לאמר שאפילו יהיו נכרים בתוכה ראוי שיצילוה, עכ"ל. וכלומר שצדיקים העוברים בה כאורחים גם כן יצילוה. מעתה יקשה לך מדוע לא עבר שם אברהם אבינו עם 'הנפש אשר עשה בחרן' ויחדיו יעלו למנין עשרה שהקב"ה ענהו שאף בעבור העשרה יציל את אנשי סדום, ומכאן, שכל כך מסוכנת היא השהות בין אנשי סדום הרעים וחטאים אף לרגע... עד שעם כל השתדלויותיו ותחנוניו בעדם עדיין לא עלתה על דעת אברהם לעבור בתחומי סדום, גם לא לשלוח לשם אפילו 'נפש אחת מישראל' (הגאון רבי חיים קאופמאן זצ"ל 'משחת שמן' פרשת וירא מאמרים).

וכבר היה מרגלא בפומיה דהרה"ק ה'אהבת ישראל' מו"ז'ניץ זי"ע 'מדארף זיין גוט צו יעדן, נישט מיט יעדן' - יש להתנהג בטוב לכל אחד מישראל, אך אין צריכים להתחבר עם כל אחד ואחד.

מעין הדברים פירש הרה"ק ה'אמרי חיים' זי"ע בדרך רמז בלשון הכתוב (פרשת לך, יג ה) 'ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו', שכך אמר אברם ללוט, אל נא תישאר עימי במחיצתי ותדור איתי בצוותא, אלא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך - ניפרד זה מזה ולא נהיה בקשרי ידידות, אך עדיין אעמוד לעורך כי אנשים אחים אנחנו³.

יט. וכבר פירשו צדיקים בנוסח התפילה (אחר ברכת כהנים, ועוד) 'משמרת שלום' שהוא מלשון מְשֻׁמֶרֶת ונפה (שבת פ"ב מ"א), שצריך לברור היטב מה טיבו של אותו אחד החפץ להתחבר עימו, וכמו שכתב הרה"ק המהרי"ד מבעלזא זי"ע (ביצעטיל קטן) ששלח ע"י בנו הרה"ק מבולגריא זי"ע לבחורי בעלזא בקראקא) להתרחק מאנשים שאינם ידועים ליראי שמים. כ. פעם נכנס אחד מחסידי הרה"ק המגיד מטריסק זי"ע אל רבו, בבקשת רשות לעקור דירתו לארה"ב אחר שהנו מחוסר פרנסה ל"ע, ושם יוכל להביא טרף לבני ביתו, אך המגיד לא נתן לו לנסוע בשום אופן, ואף אחר שביקש והפציר כמה פעמים לא נתן לו רשות ליסע, פעם בעת צערו התאונן בפני רבו, שגם בארה"ב ישנם תלמידי חכמים ולומדי תורה ומדוע כל כך חושש הרבי מכך, אמר לו הרה"ק משל לתלמיד חכם ועם-הארץ שנזדמנו לפונדק אחד, הת"ח החזיק בידו סידור קטן, ואילו בידי ה'עם-הארץ' היה סידור עבה מלא בהקדמות וביאורים מהראשונים והאחרונים, ויבקשהו הת"ח הבה נחליף ביננו את הסידורים וכך ירווח לשנינו, כי אנכי אעסוק בשמחה במפרשי הסידור, לאיך אתה תהנה שלא תצטרך לשאת ספר כבד כל כך. אולם הע"ה סירב להצעתו, באמרו שעדיף טפי להחזיק בסידור הגדול, כי אז אף אם יקרעו כמה דפים אכתי ישאר בידו הדפים שבהם נדפס 'אדון עולם', לא כן בסידור קטן שבדף אחד שיקרע מיד יקרע וייאבד כל ה'אדון עולם'... אף לענינינו אמר הרה"ק, כל עוד שהינך דר במקום תורה ועבודה הינך דומה לאותו סידור עבה - שאף אם ח"ו תיפול ממדרגתך עדיין תישאר באמונתך וישאר ה'אדון עולם' בשלימותו... לא כן בארה"ב חוששני שבקריעה אחת תאבד מעליך את כל ה'אדון עולם' וכל אמונתך תלך לאבדון מבלעדי סניבה טובה שתשמור עליך... (המדובר מאמעריקע דאז ולא כהיום שרבו בה קהילות קהילות יראים ושלמים מסולאים בפז).

המונעים ושערי תירוצים לא ננעלו. ור"ל, שהרי מתחבולות היצר להערים מניעות ומפריעים וקשיים בפני כל אחד ואחד המכבידים עליו מלעבוד את השי"ת, ועלינו ליקח מוסר מן החמה שלמרות הגלגל הגדול ממנה המכריח אותה כנגד רצונה מכל מקום אינה מתייאשת ואינה פוסקת לרגע מלהלך לפי דרכה, כיו"ב ישריש האדם בעצמו שאף אם היצר הרע יגלגל עליו חבילי חבילות של טרדות 'ותירוצים' ואפילו ינסה להפריעו בשם"ה אופנים יתחזק לעמוד על שלו לעשות רצון קונו ולעבדו בלבב שלם, וסוף דבר יגיע למקומו הראוי לו.

ובזה מבאר עוד את דברי הכתוב (שופטים ה לא) 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו', שהצדיקים אוהבי ה' חמה ממש כצאת השמש בגבורתו שעושים כמעשה - להתאזר בגבורה כנגד כל המניעות הטבעיות. והו אומרם (נדרים ה:): 'לעתיד לבוא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה וכו' ולא עוד אלא שמתעדנין בה', כי הצדיקים מדמים עצמם ל'שמש' שאינם שמים לב לתנועות היצר הבאות לעכבם בדרכם, כדוגמת השמש שאינה פוסקת לנגד העיכובים והמניעות העומדים לה בדרכה, על כן הם מתרפאים ומתעדנים בה, לעומתם, הרשעים שיש להם תירוצים מכורח המניעות והעיכובים הם נידונים בה כי 'החמה מחייבת את הרשעים' מדוע לא לקחו מוסר ממנה.

בדרך זו מבאר ג"כ את מאמר חז"ל (ב"ב טו:): 'אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא, ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם תלאה הקב"ה בגלגל חמה'. שהרי ידוע שכל ימיו לא מצא אברהם אבינו מנוח לרגליו, ובכל עת נתחדשו עליו כל מיני מכל 'הני הרפתקאי דעדו עליה', ואעפ"כ נשאר לעמוד על שלו כאמנתו האיתנה ועבד את הבורא ית"ש, ולימד כן לבני דורו 'לכלי השגיח על המניעות והעיכובים בעסק עבודת השי"ת'. וזו היתה האבן הטובה שהיתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו עד שכל חולה - כלומר ב'חולי הנפשות' - בעבודת השי"ת לרוב המניעות והעיכובים היה רואה אותו ומיד מתרפא. ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם תלאה הקב"ה בגלגל חמה - שמעתה עלינו ללמוד הנהגה זאת שלא להתפעל מכל הטרדות מגלגל החמה שלמרות הגלגל הגדול המקיפה ומוליכה להיפך מדרכה, מ"מ אינה נכנעת 'להרים ידיים' מתוך ייאוש אלא ממשיכה בשלה, עד

ו'החושך' אלו מעשיהן של רשעים, וההבדלה בין צדיקים לרשעים דבר נאה ומתקבל וראוי לברך עליה 'כי טוב'. ובוה פירשו מה שכתב הבעל הטורים (להלן כה כה) 'שעשו' בנימטריא 'שלום', שכן לעיתים 'עשו' הוא היצר הרע עומד מאחורי ה'שלום'... אלא אדרבה צריך לנוס ולברוח מפני 'חבר' זה כמו מ'חרב'.

כחום היום - ילמד מגלגל החמה להמשיך בדרכו כנגד כל המניעות והעיכובים

בריש פרשתן (יה א) 'וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחום היום'. הקשו מפרשי התורה שלכאורה היה צריך לומר 'והוא יושב פתח האהל כחום היום', ומדוע נאמר 'כחום היום'. ומבאר הרמב"ק הישמח משה' זי"ע (ר"ה והוא) על פי מה שכתב בספר 'אגודת אוזב' (קלח ג גבעול א) וז"ל (בשינוי) כי למדתי מדעת קדושים שהשמש יש לה ב' תנועות, תנועה ישרה שלה מצד עצמה היא מהלכת סביבות כדור העולם ממערב למזרח [ושלא כפי הנראה לעין שהולכת היא מזרח למערב] אלא שהגלגל היומי הוא מקיף כל יום את כדור העולם ממזרח למערב ומחמת שגלגל זה גדול מאד הרי השמש בהכרח נגרת אחריה להלך עמו ממזרח למערב, אבל מכל מקום מעט מעט הולכת תנועתה הישרה ממערב למזרח עד שתשלים בשם"ה ימים להקיף הכדור פעם אחת. כלומר, שהשמש מצד עצמה הולכת היא ממערב למזרח, אלא שהגלגל מכריח אותה לילך להיפך ממזרח למערב, אך עדיין השמש 'מתאמצת' לעמוד על הילוכה הטבעי, ופוסעת קימעה קימעה ממערב למזרח עד שכעבור שנה תמימה מ'שנות החמה' משלמת היא היקף שלם כדרך הילוכה. והנמשל, לדרכם של צדיקים בעולם הזה, כי הצדיק יאחו דרכו ללכת להשלים רצון קונו - לגשת אל הקודש, ואף אם (יש עליו) תנועות הפכיות מצד היצר הרע - המקיפין אותו להרחיקו מתכליתו, עכ"ז ימשיך להלך בדרכו הישרה - מבלי להתפעל מכל המפריעים המרחיקים אותו מתכלית הטוב, ואכן, ברכות הזמן ישלים חוקו האמיתי ועל מקומו יבוא בשלום.

וכתב הישמח משה', 'והיוצא לנו מזה, כי השמש יש לה מְנַגֵד למהלכה הטבעי שמכריחה להיפך שם"ה פעמים קודם הליכתה פעם אחת, אף על פי כן אינה מניחה את שלה אף רגע אחד והולכת לאט עד שתגמור הליכתה. והוא מוסר גדול ויסוד גדול בעבודת השי"ת, כי סיבת כל חולי הנפש הוא על ידי סיבת

ליהודי להתיימשך משום דבר, בין בעניני הגוף כמו שאמרו (ברכות יז) אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מהרחמים, בין בעניני הנפש אפילו נשתקע למקום שנשתקע וחטא בדבר שאמרו ז"ל (זוה"ק ח"א דף ר"ט ע"ב) שאין תשובה מועלת ח"ו, או שתשובתו קשה. או שרואה עצמו משתקע והולך בענייני עולם הזה, אל יתיימשך בעצמו לומר שלא יוכל לפרוש עוד, כי אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והשי"ת יכול לעזור בכל ענין.

וממשיך הרה"ק ז"ל. וכל בנין אומה הישראלית היה אחר היאוש הגמור - ד'אברהם ושרה זקנים, ומי מלל לאברהם... (בראשית כ ז), שלא עלה על דעת אדם עוד להאמין זה, ואפילו אחר הבטחת המלאך ושרה הצדקת ידעה והאמינה דהשי"ת כל יכול, ועם כל זה צחקה בקרבה, שהיה רחוק אצלה להאמין זה בידעה זקנת אברהם... וכן זקנתה, ואם היה רצון השי"ת לפקדם, היה פוקדם מקודם, דלמעט בנס עדיף, ולא עביד ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ה' היתה זאת שיהיה בנין האומה דיוקא אחר היאוש הגמוריי שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתיפקד עוד, כי זה כל האדם

שלכסוף תצליח להקיף פעם אחת כפי תנועתה הישרה ממערב למזרח.

מעשה יתבאר דברי הכתוב 'והוא יושב פתח האוהל כחום היום' - שהלא עמדו בפני אברהם 'תירוצים נפלאים וגדולים' לנוח בשלום על מיטתו, שהיה זה ביום השלישי למילתו (כמבואר ברש"י ומקור הדברים בב"מ פז): שגדול הכאב באותו היום ביותר, ובפרט שהיה כבר זקן ושבע ימים בן מאה שנה, ואף הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, אך אברהם אבינו לא השגיח בכל המניעות מצד חולשת גופו, אלא ישב על פתח האוהל לראות אם יש עובר ושב ולהכניס אורחים לביתו, וכל מעשיו היו כחום היום - כמעשה השמש בגבורתה המתגברת על המתנגד לה בכוח עצום**.

אין יאוש בעולם - לכן נבנה בנין כלל ישראל לאחר יאוש להראות שאין מציאות של יאוש

בפרשתן (יה יא-יד) 'ואברהם ושרה זקנים באים בימים... ותצחק שרה בקרבה... ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה... היפלא מה' דבר'. נוראות כתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (דברי סופרים ט"ז) ז"ל. אין

כא. ובכלל הדברים שאף אם כבר נכשל שס"ה פעמים ויותר... עדיין יכול לשוב ולהתחזק, ולומר מאי דהוה הוה מכאן ואילך חשבון חדש. וכך פירש הרה"ק מקאברין זי"ע (תורת אבות ד"ה וירא) מה שנאמר 'וירא אליו ה' באלוני ממרא' ז"ל, 'ממרא הוא מלשון מרי, אם כי יודע איש בנפשו כי המרה את רצון הקב"ה, עם כל זאת לא יתיימשך מן הרחמים וידע שאפילו במצב כזה יכול לזכות להתגלות אלוקית ולדעת את ה' ואינו אבוד חלילה'.

כיוצא בזה ביאר הרה"ק מוואלברוז' זי"ע (עיי' עבודת יששכר סוף פרשתן) את הפסוק בסוף פרשתן (כב יז) 'כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים', ולכאורה הלא החול אשר על שפת הים מקום מלוכלך ומטונף הוא, ומדוע ברכו הקב"ה שיהיו זרעו כאותו החול, אלא שעומק הברכה היא, שאף אם יהיו מלוכלכים בעוונות ומטונפים בכל מיני טינוף עד שיהיו דומים לחול אשר על שפת הים עדיין יוכלו להתחזק ולהתרומם לבוראם עד רום המדרגה כדוגמת 'כוכבי השמים'.

ודע, כי כל 'פסיעה' שחוזר האדם אל בוראו חשובה היא עד מאד, ובזה ביארו דהנה איתא במדרש (הובא ברש"י) שהקב"ה אמר לו לאברהם 'קח נא את בנך'... אמר לו 'אשר אהבת', אמר לו שניהם אני אוהב, אמר לו את יצחק. וקשה דבפירוש הביא רש"י לעיל (כא יד) שנתן להגר 'לחם וחמת מים' - ולא כסף וזהב, לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה, הרי לך שהיה שונאו, וכיצד אמר כאן שאוהב את שניהם עד כדי כך שאינו יודע על מי כוונת הקב"ה 'אשר אהבת', וביארו בשם גדולי המוסר עפ"י דברי המדרש (פדר"א ריש פל"א) 'ויהי אחר הדברים האלה... ויצא ישמעאל מן המדבר לראות את אברהם אביו, ר' יהודה אומר באותו הלילה נגלה הקב"ה על אברהם ואמר לו קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת', והיינו כי כשהבן המרוחק שב לקראת אביו אפילו פסיעה אחת גדילה החביבות אליו עד שאפשר לומר עליו 'אשר אהבת'.

כב. רבינו ניסים גאון מביא (בספרו 'ספר מעשיות' בד"ה אמרו חכמינו) מעשה שהיה בימי קדם באחד מעשירי היהודים, יום אחד התבונן העשיר בעצמו - הרי סוף כל אדם למיתו, ומה יישאר לי מכל עושרי ומרוב נכסי, הלא לא אקח עמי אלי קבר אפילו פרוטה אחת גרידא, נתייעץ עם יועציו וכה אמרו לו - חלק מממונך לעניים, ואז יהא זכות הממון

ילידי ביתו לרדוף אחר ארבעה מלכים, ובגדרים (דף לב.)
 שהוא בגימטריא 'אליעזר' (318), ומשמעות השם מפורש
 בתורה אצל משה רבינו ע"ה 'כי אלוקי אבי בעזרי ויצילני'
 וגו', שכבר היה חרב פרעה על צוארו, והשי"ת יכול
 לעזור גם אחר היאוש, שאין להתייאש משום דבר, וזהו
 רמז מספר שלוש מאות שמונה עשרה (318) בגימטריא
 יאו"ש עם הכולל (כלומר מספר אחד יותר מיאוש העולה בגימטריא
 רק 317), כי מספר זה הוא המוציא מידי יאוש, ומורה
 שהשי"ת עוזר מכל דבר שהאדם חושב להתייאש, עכ"ל.

ובזה ביאר שם את דבר המעשה המובא בגמרא
 (סוכה לא.) ש'ההיא סבתא' תבעה את החכמים
 תלמידיו של 'ריש גלותא', על שגזלו ממנה עצים וסככו
 בהם סוכתם... ושם הובא שהסבתא זעקה, כיצד יתכן
 שאינכם שמים על לב לזעקת אשה חשובה - שהיו לאביה
 (זה אברהם אבינו) שלש מאות ושמונה עשר עבדים... ואיך

הישראלי להאמין שאין להתייאש כלל², דלעולם השי"ת
 יכול לעזור והיפלא מה' דבר, ואין לחקור בחקירות למה
 עשה ה' ככה.

ובן הישועה דלעתיד נאמר (ישעי' נג א) 'מי האמין
 לשמועתינו'... וכן אמרו (סנהדרין צז:): ד'אין בן דוד בא
 עד שיתייאשו מן הגאולה', ועל כן אמר (ישעי' נא ב) 'הביטו
 אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם', דגם התחלת
 בנינכם היה כן אחר היאוש, ושוב מצאתי בתנחומא (פרשת
 וירא ט"ז) על פסוק (בראשית כא א) 'וה' פקד' דבר זה עיי"ש.
 ואברהם אבינו ע"ה ראש האומה הוא שפתח דבר זה
 שלא להתייאש משום דבר, כשגשבה לוט וכבר נתייאשו
 כולם מלחציל, דעל כן אמר מלך סדום 'הרכוש קח לך',
 דכבר נתייאש בידי המלכים, וקנייה אחר כך אברהם אבינו
 בשינוי רשות (שהיאוש יחד עם שינוי רשות נחשב לקנין),
 ואברהם אבינו אזור עצמו עם שלוש מאות ושמונה עשרה

לעלמא דאתא, אך הוא נשבע 'לא אתן מממוני כי אם למי שנתייאש ממצבו', והחל לתור ברחובה של עיר אחר איש
 שכבר הגיע לידי ייאוש, בכדי להעניק לו סכום נכבד ביותר ולהפכו לאיש עשיר בין רגע. כל חיפושיו אחר ה'מיאוש'
 לא הועילו לו, כי כל עני שמצא סמך על איזה משען ומשענה, זה על דודו וזה על רעהו וכו'... עד שמצא מחוץ לעיר
 עני אחד היושב באשפתות המתכסה בבלויי סחבות ומחפש מה יאכל, שמח העשיר בלבו ואמר לעצמו, הנה בוודאי
 זה האיש לאחר יאוש הוא, ונתן לו מאה דינרים, ויתמה העני מדוע נתת לי סכום גדול כזה יותר משאר עניי העיר,
 ויאמר לו כי נשבעתי שלא אתן כי אם לעני המיאוש, מיד זעק עליו העני, הכסיל והטיפש מתייאש מטוב העולם,
 אך אני מבטחי בה' אלוקי - כמו שנאמר (תהלים קיג ז) 'מאשפות ירים אביון' ואין מעצור לה' להושיעני ולהעשירני,
 ונוכח העשיר לראות שלעולם לא ימצא מיאוש לתת לו כל כספו, אמר העשיר אלך ואטמין מעותי בבית הקברות עם
 המתים שכבר נתייאשו מהאי עלמא, וכן עשה.

לימים נהפך הגלגל על אותו עשיר, ונעשה לעני מרוד המחזר על הפתחים, עד שנזכר מהסכום האדיר אשר הטמין
 בבית הקברות, וילך ויחפור שם, תוך כדי חפירותיו מצאווה שוטרי העיר ולקחוהו אל שר העיר, בבואו לפני שר העיר
 סיפר לו ה'יורד' את כל דבר המעשה אשר הוא בעצמו הטמין את הממון, וכן תיאר את מזלו שנהפך עליו, ועל כן
 חפר בבית החיים ברצונו לשוב ליטול את הממון אשר יעמידנו על רגליו כבתחילה.
 אמר לו שר העיר ואמר לו, התכירני, ויאמר לו היאך יכיר העבד את אדוניו, אמר לו השר אני הוא העני שמצאת
 באותו יום נובר באשפה, ועתה תראה האיך עלייתי לגדולה... הוא הדבר אשר אמרתי לך שכל מבטחי ותקוותי היא
 אך ורק בה' אלוקי, ועתה ראה עד כמה הרווחתי בזכות אמונתי ובטחוני בהשי"ת.

כג. כדברים הללו אמר הרה"ק האהבת ישראל' מוויז'ניץ זי"ע לחתנו הרה"ק רבי אלטער'ל הוורויטץ מדז'יקוב זי"ע
 בשעה שבנו הרה"ק רבי מנדל זי"ע הי"ד (אחיו של הרה"ק רבי יהודילה זי"ע) נפל למשכב בעודו בילדותו ומצבו החמיר
 מאד עד שסכנה נשקפה לחייו. באותה שעה אמר להם הרה"ק, הנה, שלשה שותפים יש באדם, הקב"ה אביו ואמו,
 ומדיני 'שותפות' הוא שאם שלושה שותפים עשו עסק יחדיו, א"א לאחד מהם לפרוש אלא ביד שני השותפים האחרים
 לכפות אותו להמשיך את השותפות (ה"מ קעו טו). אף אתם ב'שותפות' שיש לכם בבנכם בדבר - לכפות כביכול
 על הקב"ה השלישי שבשותפים שישאיר לכם את הפיקדון היקר בדככם. אך כלל נוסף יש בדיני שותפות, והוא, שבאם
 שניים מהשותפים מתייאשים מהעסק הרי שהשותף השלישי זוכה בכל הסחורה מן ההפקר. על כן היזהרו נא שלא
 ליפול לזרועות הייאוש, חיזקו ויאמץ לבכם לקוות אל ה', השתדלו והרבו תחינה ובקשה לפני מלך שומע תפילה. ואכן,
 האב והאם המשיכו להתפלל מתוך תקוה רבה והבן הבריא לאורך ימים ושנים (הגש"פ מפי ספרים וסופרים הערה קב).

לאמר לא ייתכן כדבר הזה, לזה האריכה תורה במעשה דשרה שנדע שיש לקב"ה תרעומת על הנהגה כזאת (ובלשון הרמב"ן (פסוק טו) 'הקב"ה האשים אותה לאברהם למה היה הדבר נמנע בעיניה, וראוי לה שתאמין או שתאמר אמן כן יעשה ה') כי היפלא מה' דבר - הרי בכל רגע ורגע בידו להחיש לנו גואל צדק לגאלנו מגלות המר, ובין רגע יתהפך לנו הכל לאורה לטובה ולברכה.

מסרי נפשיהו - עקידת יצחק בזמנינו ולמעשה

בפרשתן (כב א) 'והאלוקים ניסה את אברהם', כתב הרמב"ן ('האמונה והבטחון' פ"ו) לא נשתבח אברהם אבינו על מה שקיים את כל התורה (וימא כה:), כי רבים קיימו את המצוות כולן ולא נתעלו במדרגות כמוהו, אלא כל זאת היה בזכות עמידתו בנבונה ב'עשרה נסיונות'^כ, וכדאמרו במשנה (אבות ה ג) 'עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד ככולן - להודיע כמה חיבתו...'^כ

אינכם משגיחים ומתייחסים אליה. ומבאר שכה היו 'שענותיה' הנה לאבי אבי היו 318 עבדים שמספרם עולה באחד יותר ממספר 'יאוש' לרמוז אף אני העליתי את עצמי מעל ליאוש, ומכיוון שלא נתייאשתי מהעצים הרי הם נמצאים בידכם בגזל גמור, ולא אעזבכם עד שתחזירו את הגזלה.

ומעשה אבות סימן לבנים - כביאורו של הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (מכתבי החפץ חיים, כ) בכתוב בפרשתן (יה יג-יד) 'ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי, היפלא מה' דבר...' ולכאורה צ"ב מדוע האריך הכתוב במעשה זה שנראה כגנותה של אותה צדקנית, גם צ"ב מדוע האריכה תורה בכל הוויכוח שבין אברהם לשרה אם צחקה או לאו. ומבאר הח"ח, כי 'מעשה אבות סימן לבנים' וכל אשר אירע להם יארע גם לנו דור עקבתא דמשיחא, אשר רבים יאמרו איך יתכן שפתאום יבוא משיח צדקנו ויגאלנו. ויהיו צוחקים בקרבם

כד. ומרומזו כן בדברי ה'תרגום יונתן' (כב י) שבעת הנסיון היו עיניו של אברהם מביטות בעיני יצחק ועיני יצחק במלאכי מרום - ואילו אברהם לא ראה את המלאכים, ומדוע יצחק ראה ואברהם לא ראה... כי יצחק כבר היה עקוד (כפות) בידי וברגליו, ומצידו כבר נגמר הנסיון, שכבר לא היה בידי עשות מאומה על כן ראה את המלאכים, אבל גבי אברהם שעדיין הנסיון לפניו - שהייתה בידו הבחירה האם לשחוט את בנו יחידו, במצב כזה אי אפשר לראות מלאכים, כי בראיית המלאכים כבר איננו נחשב כנסיון כלל. ולדין ייאמר, זהו מהותו של נסיון, שמאבדים כל ההשגות ועתה רוצים לראות אם תתגבר... אז יעלה חשיבותו בשמים פי כמה וכמה.

כה סיפר הגה"צ רבי לוי יצחק בנדר זצ"ל שלאחר פטירתו של הרה"ק ה'חוזה מלובלין' זי"ע בא אחד מעשירי העם אל הרבנית לקנות ממנה 'קאפל' (כיפה) של החוזה, הרבנית ביקשה תמורת הכיפה סך אלפיים גילדען (דינרי זהב), העשיר 'סבר וקיבל' ומיהר לביתו להביא את הממון, לבינתיים כיבסה הרבנית את הכיפה - מתוך מחשבה כי לגודל הסכום ראוי ומתאים שיקבל בעשיר כיפה נאה וראויה... מששב העשיר אל הרבנית ומצא את הכיפה לאחר הליבון נענה ואמר, לא על כיפה זו נדברנו, אמרה הרבנית היא היא הכיפה אלא שכיבסתי אותה, נענה עשיר וקרא בהתרגשות, 'את הזיעה הספוגה בכיפה אני צריך', ודייקא על זה הייתי מוכן לשפוך הון רב, כי היא המעלה את שווי וערך הכיפה 2000 גילדען טבין ותקילין.

כעין זה נענה אנו בהתרגשות לאמר, כי כביכול אין הקב"ה נצרך מאתנו למעשים נאים... רק את היגיעה ואת הזיעה של מצווה הוא צריך - בהתגברות והתאמצות נגד היצר ונסיונותיו, כי זה כל האדם לעמוד בקשרי המלחמה. כן מספרים שהרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע בעודו בחו"ל לא נתן לכבס טליתו ורק משעקר וקבע מושבו בארה"ק נתן רשות לכבסה. כי בחו"ל נהוג לקבור את המת בטליתו על כן רצה להיטמן בטליתו הספוגה במיעתו (תפילותיו, ורק בארה"ק שממילא אין קוברים עם הטלית לא שמר על הזיעה שתשאר בטליתו).

כה. פעם בא אחד לפני הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע והתאונן בפניו כי לא יוכל לעבוד את בוראו, אחר שיצרו מתחדש עליו בכל יום עם נסיונות שונים ומשונים, ענהו החפץ חיים, אדרבה, נסיונות אלו מסייעים לעבודתך, כי כדוגמת ה'שעון' שהיה באותם הימים, שכל פעולתו נעשית ע"י שני חוטים משני צדדים המושכים כל אחד לצידו. ועל ידי שכל חוט מושך לצדו מסתובבים מחוגי השעון (וויזיזערס) להראות את השעה הנכונה. כיו"ב. דייקא על ידי שהיצר הטוב מושך באדם מחד גיסא, והיצר הרע מושך לאידך גיסא - זוכה האדם לעבוד את בוראו כראוי (שיחות הח"ח, כג).

נתעלו אלא מתוך נסיונות ומלחמת היצר, ולא יתייאש לומר 'נחות דרגא' הנני, כי היצר נלחם בי, וידע כי עיקר העיקרים להשיב כנגדו מלחמה שעה, ינצחנו וימצא חן בעיני ה'.

בפרשתן (כב א-ב) 'והאלוקים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני, ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק וגו'." כתב

ומעשי אבות סימן לבנים, כתב הרמח"ל (דע"ה ד"ה ולהיות), וז"ל. 'זאת היא התרופה היותר גדולה וחזקה שתוכל להמציא נגד היצר, והיא קלה, ופעולתה גדולה, ופריה רב, שיעמוד האדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות, לחשוב רק על הענין הזה, ויבקש בלבו מה עשו הראשונים אבות העולם שכל כך חשק ה' בהם...' ויעלה בשכלו מה טוב לאדם כל ימי חייו, לעשות כן גם הוא, עכ"ל. כי יבין שגם הם לא

סיפר הגאון רבי אריה שכטר שליט"א, שפעם בא למעונו של החזו"א (בסוף ימיו) ומצא דלת הבית נעולה, והחזו"א שכב על מיטה במרפסת ביתו, כשהבחין בו החזו"א (בעמדו מחוץ לבית) הורה לו לטפס ביתה פנימה דרך המרפסת, וכן עשה, אלא שבגדיו נתפסו בגדר הקוצים (גדר תיל) והיה חייב לרדת, שוב טיפס ועלה ושב נתפסו בגדיו, ושוב נסתבכו בגדיו בסבך הקוצים, ירד שוב וחזר לטפס מחדש... בכל אותו הזמן הביט בו החזו"א, לסוף נענה ואמר לו – אלו הם חייו של היהודי בעולם הזה, עליו לנסות לעלות, ולכשיתקע ב'קוצים' אלו המניעות שהיצר מעמיד לנגדו ויפול ח"ו, ירד וישוב יעלה, גם אם יפול יוסיף לעלות, כאומר, אין לו לאדם להתפעל, ולחשוב אויה לי כי נפלתי, מה יעלה בגורלי... אבדה תקוותי. לא ולא, אלא כך הוא דרך החיים, אם לא יתייאש וינסה תמיד לעלות סוף דבר יגיע ויגיע (מעשה איש, ח"ב עמו' קמה).

כו. הגאון ר"י הוטנער זצ"ל מבאר מדוע תוקעים בשופר כזכר לקרני האיל שהיה בעקידת יצחק, למה לא יעשו את ה'זכר' לעקידה עם המאכלת... ועפ"י האמור יתיישב שפיר, כי רבים הם המסכימים לפשוט צווארם לשחיטה למען כבוד שמו, אבל אותו קרן האיל שנאחזה בסבך בקרניו, כלומר באותם 'סיבוכים' קטנים, בהשכמת הבוקר, ובשתיקה שלא להשיב למחרפו דבר, וכיו"ב מדברים קטנים בחיי האדם... זה יעלה בקושי פי כמה וכמה, ודייקא בזה יזכירו לטובה את העקידה.

הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע היה נותן טעם בדרך צחות, למה נתן אברהם אבינו למלאכים שלש לשונות בחרדל כאשר באו אצלו כחום היום (ב"מ פ"ג:), כי חרדל מאכל חריף הוא, ובשעת האכילה הרי הוא דוקר את הלשון, וזה רמז למלאכים, שמעלתם של בני אדם בשר ודם גדולה יותר מהם, כשהוא עומד ודוקר את לשונו שלא להשיב למחרפיו דבר. כז. סיפר הרה"ק בעל התניא זי"ע ששמע שלושה מהיושבים בית מדרשו של המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע משוחחים ביניהם מהו הניסיון הגדול ביותר של עקידת יצחק, והלא כל אחד מישראל מוכן ומזומן למסור את בנו יחידו ולשחטו על קידוש השם אם יצטווה על כך מפי הגבורה, ומהי הרבותא של אברהם אבינו. ותירץ אחד מהם, שאכן כולנו מסכימים לעקוד את בנינו ולהעלותו לעולה, אלא שכל כח זה בא לנו מירושת אברהם אבינו, שבמסירות נפשו הטביע והשריש בזרעו אחריו עד סוף כל הדורות למסור הכל על קידוש השם, אכן אברהם עצמו היה בנו של תרח עובד אלילים, והגיע למדרגה זו בכח יגיעתו ועבודתו, על כן נחשב נסיון העקידה לנסיון הגדול ביותר.

הקשה עליו רעהו שעדיין תירוץ זה אינו מניח את הדעת לגמרי, שסוף סוף שמע אברהם את הקב"ה בכבודו ובעצמו מבקש זאת ממנו, וכל אחד ואחד מישראל היה עומד בנסיון זה אף לולא נסיון העקידה. על כן תירץ באופן אחר, שהנה אמר לו הקב"ה לאברהם 'קח נא את בנך והעלהו לעולה', ולא אמר לו אימתי יעשה זאת, והיה ביד אברהם לדחות זאת לאחר זמן ואפילו עד זמן מרובה, שרק כעבור כמה וכמה שנים ילך עימו להר המוריה להעלותו לעולה, אמנם אברהם אבינו לרוב אהבתו את בוראו אהבה עזה וגדולה הזדרז מיד 'וישכם אברהם בבוקר', ומפני כך חשובה היא עקידת יצחק יותר מכל הנסיונות.

אולם השלישי שביניהם עדיין לא נחה דעתו, וחזר והקשה שאם היה נגלה מלך מלכי המלכים לאדם פשוט מישראל ומצווהו כזאת אף הוא היה רץ תיכף ומיד להקריב את בנו, ועדיין הקושיא במקומה עומדת. אלא שעיקר מעלתו של אברהם שבשעה שאמר לו המלאך 'אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה' לא היתה שמחה בליבו באותה שעה יותר מבאותו הזמן בו נצטווה 'והעלהו לעולה' – שלא היתה בו שמץ של שמחה על ש'בטלה הגזירה'... ואמר הבעל התניא שכל אחד מהם השיב וביאר לפי המדרגה הרוחנית שאחז בה.

יש שביאר עפ"י דבריו את נוסח התפילה (ברכת זכרונות מוסף דר"ה) 'ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור', שהכוונה היא ועקידת יצחק לזרעו היום, ר"ל בחי' עקידת יצחק הנעשית היום על ידי זרעו המוסרים ומבטלים רצונותיהם ותשוקותיהם אל הקב"ה, ברחמים תזכור".

והנה איתא בגמ' במס' ברכות (כ.) אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו', אמר ליה קמאי הו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשינן אקדושת השם. כעין זה ממש איתא גם במס' סנהדרין (קו:) אלא ששם מובא בלשון זה 'אלא הקב"ה ליבא בעי'. וביאר הרה"ק בעל התניא זי"ע שאין כאן כל סתירה, אלא היינו הך - 'למסור לבו' לה' האמורה במסכת סנהדרין היא היא מסירות הנפש שעליה דברו במסכת ברכות. וכאשר משבר האדם את רצונו ותאוותו למען שמו באהבה הרי זה נחשב ממש כמסירות נפשו על קדושת השם [ש'נפש' הוא הרצון, וכלשון הכתוב (להלן כג ח) 'אם יש את נפשכם לקבור את מתי'].

ובך כתב השפת אמת (אמור תרמ"ג ד"ה במצות), 'משמע שבמצוה זו של מסירות נפש לקדש שמו ית' יכול כל אדם לתקן כל מה שנברא בעבורו, ועל זה אמרו (ע"ז יז.) יש קונה עולמו בשעה אחת' - שהרי כל אדם נשלח לזה העולם לתקן תיקונים שונים על ידי עבודתו כפי שורש נשמתו וייעודו, ואם כן אותו המוסר נפשו כיצד תבוא נשמתו לידי תיקון, אלא ודאי שעל ידי מסירות הנפש נפעלים כל התיקונים בבת אחת. ומסיים השפת אמת 'אבל מה שאדם פועל ביטול הרצונות בימי חייו

הרשב"א (כשו"ת ח"ה סי' נה) דברים חוצבים להבות אש זול"ק, והוא אומרו (דברים ו ה) 'ואהבת את ה' אלוךך בכל לבבך', וכמו שאמרו ז"ל (ברכות נד.) בשני יצריך ביצר הטוב וביצר הרע, ויצר הרע הוא המפתה לאדם ללכת אחר חמדת הלב, והזהירנו להיות חשק עבודתו ואהבתו ית' מבזה כל החשקים, כאמרו (שה"ש ח ז) 'אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוז לו', והוא מידתו של אברהם אבינו עליו השלום, שניתן לו בן בעת זקנתו אחר היותו חשוך בנים ושנתאוה לו כל ימיו, והיה המעולה שבמין האנושי ועיקרו בחפץ חסד, ונעשה לו אכזרי לאהבת בוראו לשחוט אותו בידו, ועזב ושכח אהבת בנו יחידו אשר אהבו תכלית אהבה וחשק להיות אהבתו גוברת ומשכחת כל החשקים והתאוות". עכ"ל.

מעתה ייאמר לדידן, אל יחשוב האדם כי 'עקידת יצחק' הייתה פעם אחת ותו לא, ואינה שייכת גבן, כי אדרבה, בכל רגע ורגע יתכן שייקיים האדם בעצמו 'עקידת יצחק' ותעמוד לו זכותו לדורות עולם. וכך איתא מהרה"ק ה'אור לשמים' זי"ע (חוקת ד"ה עלי באר) בשם הרה"ק ה'חוזה מלובלין' זי"ע בביאור לשון הכתוב (פסוק יג) 'והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו', שהראהו הקב"ה לאברהם 'איל אחר' - שיש עוד 'איל' (עקידה) מלבד איל (עקידה) זה, והוא כאשר האדם 'נאחו בסבך' היצר, המסבכו ומושכו אחר תאוותיו והוא נלחם בגבורה כנגד הצר הצורר, ומשבר רצונותיו וטבעיו מפני רצון השי"ת, הרי זה חשוב בעקידה ממש, ומסיים הכתוב 'בקרניו' שהוא מלשון הארה וכמו 'כי קרן עור פניו' (שמות לד לה), שהעומד בנסיון 'תהל אורו עד כסא הכבוד'.

כח. בנו של האמרי אמת' זי"ע נלב"ע בדמי ימיו בערש"ק פר' וירא סמוך לכניסת השבת. למרות הצער הגדול והכאב הנוקב כבש האמרי אמת את רגשותיו בכל השבת ואף ערך שולחנו הטהור ונשא מדברות קדשו על מה שנאמר 'קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק' והגיד בשם החידושי הרי"ם זי"ע (מובא בשפת אמת תרנ"ב ד"ה בפרשת), שהקב"ה לא ביקש מאברהם שיסיר מליבו את אהבת בנו, אלא אדרבה אשר אהבת, שירגיש אליו את תוקף אהבתו ועם אהבה עזה זו יעלהו לעולה. ומה שאמרו חז"ל (בר"ר נו ד) לפרש לשון הכתוב (פסוק ז) 'ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי - למה אבי אבי שתי פעמים, כדי שיתמלא עליו רחמים', אין הכוונה שביקש יצחק לעורר אהבת אביו כדי שיתמלא עליו רחמים ולא יעקדהו, אלא אדרבה שתתעורר האהבה בשלמות כדי שיוכל לקיים מצוות בוראו בתכלית ההידור. ואכן גברה אצל אברהם אהבתו לאביו שבשמים מאהבתו לבנו.

כט. אבל ידע, שאין הקב"ה מנסה לאדם אלא כפי כוחו, ותו לא. וכלשונו של הגר"א זי"ע ניכר נפלאות הבורא ית"ש שמחזיק ליצר הרע כמו קשור בחבל, ואין מניחים אותו לשום אדם אלא כפי השיעור שיוכל האדם

מן המבול ללא 'תיבה' וכיוצא בזה, ומה נשתנה דינו של זה מזה.

אלא, כי הקב"ה נוהג עם כל אחד 'מידה כנגד מידה', ולכן, נח שעבד את ה' בכל כוחו - אבל בדרך טבע העולם כדכתיב (ו ט) 'את האלוקים התהלך נח' (אלוקים בנימטריא הטבע), על כן גם נס הצלתו לא הייתה כי אם בדרך הטבע. מה שאין כן אברהם אבינו ששייך את טבעו, ועבד את בוראו למעלה מדרך הטבע, שהיה מכריז אמונתו בה' - והיו כל בני העולם מעבר אחד והוא מעבר אחר (מדרש רבה לך מב יג), לכן גם הנהגת ה' עמו הייתה למעלה מדרך הטבע?

עשרה נסיונות - כמה עצות לעמוד איתן ב'עשרה נסיונות' כל אחד בשלו

עוד עלינו ללמוד דרכי המלחמה מפרשה זו, דאיתא בגמ' (סנהדרין פט:): שהשטן ניסה להסית את אברהם בכל מיני טענות ומענות שלא יעמוד בנסיון, וכיון שראה שאינו שומע לו אמר לו השטן לאברהם 'כך שמעתי מאחורי הפרגוד 'השה לעולה' ואין יצחק לעולה, אמר לו כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו, ומעשה אבות סימן לבנים, שבשעה שמנסה השטן הוא היצר הרע להסיה ולהדיח אזי אין לבוא עימו ב'משא ומתן' אלא לא יכנס עימו בדברים כלל, ויאמר לו לא באל"ף רבתי - כך עונשו של בדאי, שרק באופן זה יוכל לעמוד בפניו ולנצחו, אך אם יתחיל להתדיין עימו ולענות לו נמצא שהוא כפותח לו פתח וסופו ליפול ולשמוע אליו ח"ו, כי כך היא דרכו של יצר - כל עוד שלא תתן לו דריסת רגל בקרבך לא ישלוט בשום פנים ואופן, אבל אם אך תהיה לו דריסת הרגל כל דהוא יעלה בידו לקלקל את הכל, ומשום הכי 'אין עצה ואין תבונה' אלא לעמוד בכל תוקף כחומה בצורה, כדי שלא ימצא בתוך תחומו

בישוב הדעת ובמתינות הוא נאה יותר'. ומכלל דבריו, שעל ידי ביטול הרצונות ושכירת התאוות יכול האדם לתקן כל מה שנברא עבורו.

והמשבר טבעו ועצמותו למען רצונו ית' עולה ומתעלה, וכמו שביארו בזה"ק מה שנאמר באשה השונמית שאירחה את אלישע 'ושם אשה גדולה' (מלכים ב' ד ח), ומדוע זכתה לתואר נשגב זה 'אשה גדולה', אלא כי הלא אמרו חז"ל (ב"מ פו.) ש'האשה עיניה צרה באורחים', והשונמית שברה את טבעה ואירחה את אלישע בכבוד גדול על כן זכתה ליקר ולגדולה להיקרא שמה בכתוב בשם 'אשה גדולה'.

ושכרו גדול גם לעולם הזה, וכמו שכתב השפת אמת (בפרשתן תרל"ט ד"ה ובמדרש) לבאר סדר המשניות במס' אבות (פ"ה) 'בעשרה מאמרות נברא העולם, עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום, עשרה נסים נעשו לאבותינו' - 'כי כמו שעשרה מאמרות הם קיום עולם הטבע בכלל כן עשרה נסיונות הכנה וקיום הנהגת בני ישראל שהקב"ה מנהיג אותנו בדרך הנפלאות, וכמו שכתבתי במקום אחר בשם מהר"ל ז"ל כמו שיש סדר מיוחד לטבע כן יש סדר מיוחד להנהגת הניסים'. והרי שעל ידי שעומד בנסיונות יוצא מכלל הטבע שעל ידי עשרה מאמרות וזוכה להיות תחת סדר 'עשרה נסים'.

הרה"ק ה'באר מים חיים' זי"ע (פר' נח יד), מבאר דהנה אצל אברהם אבינו מצינו שעשה לו הבורא ניסים למעלה מדרך הטבע, וכגון הצלתו מ'אור כשדים', ומה שנהפך העפר שבידו לחיצים ובליסטראות בזרקו העפר על שונאיו (סנהדרין קט.). ואילו הצלת נח 'איש צדיק' הייתה רק על פי דרך הטבע - שהוצרך לבנות תיבת עצי גופר שתוכל עמוד נגד המבול ולא נעשה לו גם שינצל

ל. מוסיף ה'באר מים חיים' לומר 'ואפילו בדורותינו, כמה העין רואה בחוש ניסים שנעשו לגדולי ישראל ולצדיקי אמת, שנתהפך הטבע בפניהם, וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' ושם ה' נקרא עליהם, שמהוה לנגדם התהוות חדשות, ומשדד כל מערכת השמים ומזלות הרקיע בשבילם, והכל עבור כי עז צדקתם ואמיתתם בדרך ה' שלא בטבע... והקב"ה מיחד שמו על אדם הזה' עכ"ל. ולדידן ייאמר, כל חד לפום דרגא דיליה, יעבוד את ה' בכל לבו נפשו ומאד, יתגבר על טבעיו ויראה פלאות.

בזו הדרך ביאר המהר"ל זי"ע (דרך החיים עמ"ס אבות ה ג) שתביבת 'נסיון' נגזרת מתיבת 'נס', כי כמו ש'נס' פירושו למעלה מן הטבע כך אי אפשר לאדם לעמוד בנסיון אלא בעבודה ויגיעה למעלה מדרך הטבע.

ומהא טעמא המתגבר על יצרו ונסיונותיו יזכה לנס (ספר חסידים קצו).

מצוה, יחשוב אולי השם יתברך מנסה אותי עתה אם אעבור או אקיים, כדרך שניסה את אברהם אנינו. ובודאי אילו ידע האדם שהקב"ה מנסה אותו עתה, היה נוהר מאוד, על כן יחשוב האדם תמיד בבוא איזה ענין לידו, כי כן היא מדרתו של הקב"ה, שולח איזה ענין לאדם כדי לנסותו. ואשרי אדם שה' אלוקיו תמיד במחשבתו, עב"ל²³.

והעצה היעוצה, שבטרם כל, 'קודם' הנסיון כאשר על מי מנוחות ינהלני, יכין לעצמו 'צידה לדרך', על ידי שיחשוב תמיד מחשבות חיזוק וקבלות טובות, באמונה ובטחון ובכל הענינים, בפרט בדברים אשר כבר

שום פתח פתוח (כ'כלים' הידועים לא תולדותיהן ולא תולדות תולדותיהן, או אביריהו)²⁴.

עוד עצה מצינו בדברי רבותינו שיזכיר לעצמו בעת הקושי כי אין זה אלא נסיון משמיא ובוה יקל עליו לעמוד בקשרי המלחמה, וכפי שכתב השל"ה (וירא הך חיים תוכחת מוסר אות מב), מפרשת העקידה ילמוד אדם מוסר וימסור נפשו על קדושת השם יתברך, ומכל שכן שימסור אבר מאבריו או שבירת איזה תאוה, כגון לעמוד בהשכמה לתורה ולתפלה, או לשבור שאר תענוגים, וכן שיחה בטלה וכיוצא בזה, יבטל רצונו מפני רצון המקום. עוד יחשוב האדם, באם באה לידו איזה עבירה או איזה

לא. משל למה הדבר דומה, לעני שכיתת רגליו על אם הדרך, והנה הגיעה מרכבה הדורה אשר מנהיג אותה אחד העשירים, כראותו את העני נכמרו רחמיו, העמיד את העגלה וקרא לעני לעלות והושיבו בתוככי העגלה מבפנים ואילו העשיר המשיך להנהיג את הסוסים מבחוץ. כעבור זמן פנה העני ואמר שמן הראוי שהוא ינהיג את המרכבה ואילו העשיר ישב בנחת ונעתר לו לבקשתו והחליפו מקומותיהם. אחר כמה רגעים אמר העני לבעל המרכבה 'הנה אבקשך בכל לשון של בקשת רחמים, הואל נא לתת לי מעילך היקר וגם את המגפיים (שטייול) אשר לרגלך תעניק לי – כי אתה יושב בתוככי העגלה, במקום שאין הצינה שולטת, ואילו אנכי יושב בחוץ במקום צינה וכפור, נענה לו העשיר בטוב ליבו והעניקם לו, וכך ישב העני בבגדים ההדורים והנהיג את הכרכרה המפוארת ואילו העשיר ישב בתוכה בבגדים מטולאים. לאחר כברת דרך הגיעו אל אכסניא וציווה העני על העשיר שירד מן העגלה, צווח עליו העשיר וכי 'שפחה תירש גבירתה'... וכי אתה תורה לי כדת מה לעשות, הרי אנכי 'בעל העגלה'... לעומתו, זעק העני, לא כן, אנכי הוא הבעלים והלה מנסה לעשקני, בלית ברירה באו השנים לדין תורה בפני המרא דאתרא והחל לברר מי נהג בעגלה... כי ה'מוחזק' ידו על העליונה, נסתתמו טענות העשיר ויצא נקי מנכסיו. כך נמי 'דרכו' של היצר, 'בתחילה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש' (סוכה נב:), כי לבסוף קובעים 'מי הבעלים' לפי ההנהגה – בידי מי היא נמצאת, ואין עצה אלא לעמוד כחומה בצורה ולא לתת לו אפילו מדרך כף רגל.

הרה"ק ה'תולדות יעקב יוסף' זי"ע (פר' תצוה ד"ה ועשית את מעיל) המשיל בענין זה, לעני ואביון מרוד שהתקיים מ'קיבוץ נדבות', פעם אחת ניגש לאחד מגדולי העשירים וביקש ממנו שרוצה לקבוע מסמר בביתו בעד סכום נכבד של מאה זהובים, בתחילה דחהו העשיר, אך משבא הלה והפציר בו יום יום נענה לו העשיר ומילא משאלותיו, ויכתבו ביניהם שטר מכירה כדין. והי ממחרת ויבוא העני וביקש לתלות אחד מבגדיו על המסמר, מיד פתחו לו הבית ונתנו לעשות בו כרצונו – שהרי שלו הוא המסמר, למחר הגיע העני בבקשה שברצונו לקחת את בגדו מאתמול ותחתיו תלה חפץ אחר, וכך הטריד את מנוחת בני הבית יום יום בענין אחר... עד שיומא חדא בא העני ותלה במסמרו נבלת בהמה שהחלה תוך כמה שעות להריח בריח נורא ואיום – והיו עיני בני הבית כלות והולכות... אבל, מה יעשו הרי שלו מסמר זה, ולגודל הצחנה נאלצו לעזוב את הבית בבושת פנים, וכך נהפך כל הבית להיות תחת רשותו של העני...

והנמשל מובן, שהיצר הרע מפתה את האדם שיפתח עבורו סדק צר מאד כדי שיוכל לתת שם דבר קטן, והגם שבתחילה דוחה אותו האדם, מיהו השטן חוזר ומפציר בו שוב ושוב, עד שלבסוף מסכים האדם לוותר על דבר של מה בכך ולתת 'שעיר לעזאזל' עבור השטן כדי שבכך יתן לו מנוחה לנפשו, אך סופו שיתלה היצר באותו 'מסמר' כל סוגי נבילות וטריפות שאין אדם יכול לעמוד במחיצתו, והוא שולט בו מראשו ועד רגליו וכובש אותו להיות נכנע תחתיו בשלימות, ומפסיד את הכל, וכן אמרו (שבת קה:): 'כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועושה'.

לב. והסבר הדבר, כי בעת שידע האדם שבשעה זאת מנסים אותו מן השמים לראות היאך יעמוד בנסיון, שוב לא יקשה לו להתגבר על כל הקושי. עובדא הוה באחד שהיה מראשי משמר הצבא בארץ מגוריו, וכל סודות הצבא

הורגל שיש לו בהם 'נסיונות', וכך בבוא העת כשיבוא לידי נסיון יהא בידו להתגבר עליהם.¹
 כל השגותיו ומדרגותיו, והאיך יוכל להתגבר על הנסיונות בעת כזאת, ע"י עושה רושם - הרושם שחרט בנפשו קודם הנסיון.

כעין זה פירשו צדיקים (הרה"ק האמרי יוסף ז"ע ועוד) בדברי רש"י (בראשית כח ו) 'יציאת צדיק מן העיר עושה רושם', יציאת צדיק היינו בעת הנסיון, כי אז נוטלים ממנו

גלויים היו בפניו, באחד הימים עצר בדרכו טרעמ"פ (היט"ש), ומשעלה על הרכב ש'הסכים' לקחתו, ראה שיושבים שם שנים מהמדינה היריבה עם מדינתו, והבין על פי ה'הלוך ילך' שלהם שכל רצונם הוא לאסרו אצלם, וכך להוציא מפיו את הסודות השמורים עמו, אך כבר לא היה באפשרותו לברוח. כך הוה, מיד לקחוהו לביתם והחזיקוהו תחת מסגר ובריח, והחלו לבדקו ולחקרו בחקירות ודרישות.... אמנם בתחילה עמד כצור חלמיש שלא לגלות כלום, ועל אף שהשונאים הכוהו וייסרוהו רבות לא הגיד להם מאומה מגנזי מדינתו, עד שפעם אחת איימו עליו שבפעם הבאה אם לא יפתח פיו לגלות ולחשוף את סודות הצבא יכוהו בפטישים על ראשו, כשמוע האיש כי כן, נשבר בקרבו וגמר אומר למלאות רצון השונאים ויהי מה, אך השניים לא נזהרו דיים ובצאתם מחדרו אשר היה אסור בו, שכחו לסגור הדלת כראוי, ובזאת שמע הלה את דיבורם ביניהם, ושמע ששפתם כשפתו ולא כשפת ארץ השונאים, או אז הבין ששניים אלו אינם נמנים כלל על עדת השונאים, אלא אדרבה הם נשלחו מטעם הממונים בארצו להעמידו על כור המבחן ולראות עד כמה כח סבלו בשמירת הסודות, כי רצו להעלותו במדרגה שאז ייחשפו בפניו סודות עלומים יותר, ולפני גילויים כאלו יש להוסיף בבדיקה על בדיקתם שעשו לו בעבר, מכיוון שכך ננסכו בו כוחות מחודשים והחליט בדעתו 'יעבור עלי מה', אני את פי לא אפתח לגלות הסודות אף לא ברמיזה...

הבה נתבונן, וכי מה נשתנה עתה מקדם, אלא בעצם הידיעה שידע שכל ההסתרה והקושי שעוברים עליו - אינו אלא נסיון שמנסים אותו כעת, נותנת לו כוחות עצומים לעמוד כנגד כל הקשיים שבהתגברות שהרי לא נשתנה מאומה מעמדו בבית הסוהר - אלא שנודע לו שהוא עומד עתה ב'כור המבחן' ועת נסיון היום לו, ואלו דברי השל"ה שיחשוב בעת נסיון אולי מנסה אותי הקב"ה כמו שניסה את אברהם בעת העקידה.

לג. זכורני מימי חורפי, שאחד מאחי שליט"א החל לשמש כ'בעל קורא' בבית מדרשינו, ולאחר זמן מה הודיע שברצונו להפסיק, משנשאל לפרש הדבר נענה - 'מה אעשה, בהגיעי לקרוא בספר איני רואה שם לא נקודות ולא טעמי המקרא' (כאומר, בשעת מעשה הכל נשכח ופורח מזכרוני)... ולזה נדמה האדם בעת הנסיון, כי בשעת מעשה אינו רואה שום 'סימן'... ומשם גם נלמד את העצה לכך, דבאמת כל 'בעל קורא' יעמוד ויחזור היטב היטב על ה'טעמים' עד שיחקקו היטב בזכרונו שאף כשלא ימצא בספר את הנקודות והטעמים לא יאבדו עשתונותיו, כיו"ב אם יחקק האדם במוחו ולבו קודם שיבוא לידי נסיון, יוכל עמוד בניסיון בתוקף ובגבורה, והכל על מקומו יבוא בשלום.

וכן ביארו במה שנאמר גבי 'מרדכי הצדיק' (אסתר ג ד) שלא כרע ולא השתחוה להמן 'ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם' והנה ה'כתיב' הוא 'ויהי באמרם אליו יום ויום', וכלומר, שמרדכי הצדיק שינן לעצמו מעיקרא 'לא אכרע... לא אכרע...' עד שבהגיע עת נסיון - ויהי באמרם אליו (בשעת מעשה) שעליו לכרוע למרדכי נשאר איתן על עמדו כאמרם - כמו ששינן לעצמו בכל יום ויום עד עתה.

סיפר לי אברך, שבאחד מביקורי קודש של הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקארלין ז"ע בארה"ק, ביקר יחד עם כמה מחסידיו (המספר הוא נכדו של אחד מהם) ביקב המפורסם של משפחת שור, כל קהל הקודש שהיו שם היו 'מבינים' על המשקאות, כי כן דרכם בכל עת 'שבת אחים' לשתות 'לחיים' - להוציא בזה את הנשמה ממאסר הגוף, אלא שזקיני של 'בעל המספר' היה 'יחיד מומחה' לטעום בלשונו אפילו רק טיפה אחת ומיד לומר כמה חוזק חריפות המשקה, וכן עשה לעיני הרבי, והנה רואים החסידים לפני הרבי בוערים כלפידים, לאחר שהות מה פנה אליהם ואמר - התדעו מדוע הוא יודע ומכיר יותר מכולכם, והרי גם אתם רגילים ב'משקה', 'ווייל איר טרינקט, אבער ער חזר'ט' (כי אתם 'שותים' אך הוא חוזר ושותה שוב ושוב) ומשנן את טעמי המשקאות. דבריו הקדושים אמורים לדורות עולם בכל עניני העבודה, שתמיד עלינו לחזור שוב ושוב על 'סודות' העבודה, אמונה, בטחון ושאר הענינים, ורק כך נוכל לעמוד ולהתקיים בעת ניסיון.

הקודמים – חשוכים אנו יותר מדורות הקודמים, וידוע משלו של הרה"ק העבודת ישראל זי"ע (אבות ד ג) בשם הרה"ק מקאריץ זי"ע לעשיר וגביר אדיר אשר דר ב'ארמון' רב פארות בשווי של רבנות אלפי דאלער, והנה לעשיר זה יש גם בית במעונות הקיץ (כפר נופש) שם ישב תקופות קצרות, בית זה קמץ מביתו הקבוע, גם שווי הבית פחות בהרבה מביתו הגדול והמפואר, ואעפ"כ חן מיוחד יש לו לבית זה יותר מהבית הקבוע, אף אנו בעבודתנו מתוך קושי וייסורים והננו מעלים בדינו פחות מהדורות הראשונים - כעין בית קמץ וזול הננו, ואעפ"כ נמצא חן

לד. אמרו המושלים, משל לאדם אחד שהיה בטבעו מפוזר ומפורד, בכל לילה בעלותו על יצועו לשינת הלילה היה מפזר את בגדיו לכאן ולכאן עד שהיה טובע בתוהו ובוהו. והיה הדבר מפריע לו ביותר בעת קומו משנתו, כי כל עוד שלא היה מסובב את הבית מאה פעמים לא היה מוצא את בגדיו, והיה מאחר בבואו לעבודתו. פעם שפך לבו בפני ידיו, ייעצו הלה עצה טובה שבכל לילה יקח לידו דף וקולמוס ויכתוב בפרטות היכן הניח כל דבר ודבר, וכך עשה, בלילה הראשון כתב 'את כתונתי הנחתי על השולחן, את הפוזמקאות על הספסל', וכך כתב את כל בגדיו, וסיים את מכתבו 'את ראשי הנחתי במיטתי' ושכב לישון. בבקרו של יום לקח את הפיתקא בידו ואכן בתוך כמה דקות מצא את כל בגדיו, אך עדיין הסתובב בפנים נפולות, כי ראה כתוב ב'פיתקא' 'ואת ראשי הנחתי במיטה' ולא מוצא את ראשו במיטה. משל זה מוכיח לדרכם של הבריות, שאף שמרבים הם בכל מיני הכנות ועניינים מכל מקום 'את הראש' את עיקר הנקודה הפנימית הרי הם מפסידים.

הנה האש והעצים ואיה השה - העיקר הוא הנקודה הפנימית

כתב הגה"צ רבי אהרן יוסף לוריא זצ"ל (עבודת פנים, יסודי העבודה הפנימית אות פה) 'ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה (כב, ז) על דרך רמז. עצים - היינו העצות וההכנה לעבודתו ית'. אש - היינו התלהבות. ואיה השה לעולה - איה ה'נקודה הפנימית' שימסור עצמותו כקרבן להשי"ת...".

פעם עמד הרה"ק רבי ישראל אבוחצירה זי"ע ה'בבא סאלי' להתפלל, אך לא היו עמו כי אם תשעה יהודים ולא הצליחו להשיג לו עשירי למניין. נענה אחד המתפללים ואמר, הנה בני הילד נמצא כאן עמי ועל פי המנהג (בקהילות מסוימות) נוכל לצרפו אם הוא יודע למי מתפללים. הרה"ק אישר את העניין והאב ניגש אל בנו ואמר לו, האם הנך יודע שמתפללים לפני העמוד... נענה הרה"ק ואמר, הנה כעת חסרים לנו כבר שניים למניין ואין לנו אלא שמונה, כי נתגלה לכל שגם האב אינו יודע לפני מי מתפללים.

כבר אמרו, על הנוסח - 'שומע תפילת כל פה' בפ"ה דגושה (עם נקודה), לרמז על דאס פינטעלע הארץ (נקודת הלב) הנצרכת לכל תפילה ותפילה.

הן אמת שיש מאמר מהרה"ק רבי מאיר מפרימישלאן זי"ע - 'כי אתה שומע תפילת כל פה' בפ"ה רפויה, הנשמעת כמו 'פע' (מלשון זלול ומיאוס), ללמדנו, שאף התפילה שאפשר לומר עליה או על המתפלל 'פע' גם אותה ישמע ה', אך יש לנו לדעת כי 'דבר בעתו מה טוב' - לאחר התפילה אכן יש להתחזק עם מאמרו של הרה"ק מפרימישלאן, שלא להיות נשבר בקרבו על שכך נראית התפילה, אך חלילה מלחשוב כך קודם התפילה, כי מי יודע איזו תפילה יתפלל כשמתבונן כך עוד קודם גשתו אל התפילה.

סיפר רב אחד, שפעם נזדמן לו לשהות ב'דייטשלאנד' והתאכסן בבית יהודי מתושבי המקום, באחד הימים שאל אותו הרב מנין לך כל המזוזות שבביתך, ואימתי בדקתם לאחרונה, ויען בעה"ב, את המזוזות קניתי לפני שנים רבות ב'מאה שערים' בעיה"ק ירושלים, אמנם מאז שהנחתים על דלתות ביתי לא בדקתיים, ואם הרב רוצה 'אכבדהו' בבדיקתם, הוריד הרב את המזוזות ופתחם, ומה מאד השתומם כשראה שאין בתוך נרתיק המזוזה ולא כלום, וישאל בסערת נפשו את בעל הבית, היכן הם המזוזות עצמן, הקלף שבו נכתב 'שמע ישראל' - והיה אם שמוע', אמר לו בעל הבית, אה, את ה'הוראות' זרקתי כבר מזמן, כי ידעתי בעצמי האיך להרכיבה על משקוף הבית - בבערותנו כי רבה הבין ש'מזוזה' הינה ה'נרתיק' שמבחוץ, והקלף שמבפנים אינו אלא כמו הדפים המצורפים לכל חבילות המכשירים ורפואות וכדו'... אף אנו נענה אבתריה, אין לנו לשחוק על איש זה, כי פעמים רבות דומה הנהגתנו ממש להאי גברא, שאת פנימיות העניינים 'זרקנו' ושכחנו כבר מזמן, והשארנו לעצמנו רק את ה'בית' שמחוץ לדבר.

הנה האש והעצים ואיה השה - העיקר הוא הנקודה הפנימית

מתחייב רע בעולם כמשלם רעה תחת טובה, וזהו ששאל אבימלך מה עשית לנו טובה תחילה ומה חטאתי לך שהשבתי רעה כנגדה, שמחמת כן הבאת עלינו חטאה גדולה שכזו. כי אין לך שנאווי לפני המקום ככופר בטובתו של חברו. ומידה טובה מרובה בשכר הצפון למכירים בטובתם של חברים ומשיבים טובה תחת טובה יי.

ויטע אשל - סגולת הכנסת אורחים לכל העיניים ובפרט לזש"ק

פרשה זו יפה נדרשת בענין 'הכנסת אורחים', בתחילת הפרשה באריכות בפסוקי התורה ובמדרשים, וכן בהמשך (כא לג) ויטע אשל בבאר שבע, ובמסכת סוטה (י.) נחלקו התנאים מה נטע אברהם - הצד השווה שביניהם שהתעסק רבות במעשה ובמחשבה היאך להיטיב לאורחיו. ואכן, גדולה היא מצוות הכנסת אורחים יי עד

הכרת הטוב - מעלת המכיר טובה וגריעותן של כפויי טובה

בפרשתן (כ ט) 'ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי'. ומבאר ה'אור החיים' הקדוש, שהרי אבימלך וכל בני ביתו נענשו באופן נורא וכמבואר ברש"י, וזו הייתה 'מענתו' של אבימלך, מדוע הבאת עלינו עונש גדול כזה, כי אין רעה בעולם אשר יש בה בכדי לגרום להביא עלינו ייסורים קשים ומרים נוראיים כאלו, וכלשון האור החיים 'ואין מציאות רע בעולם שיהיה זה תשלומו', זולתי סיבה אחת יש בה סיבה לייסורים כגון דא, והיא 'כפיות טובה' - כי אם עשית לנו תחילה טובה ואנו השבנו לך רעה תחת טובה אז נבין את אשר בא עלינו - 'שאיין אדם

לה. ולעומת זאת היה מוכיח המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לעוונישטיין זצ"ל מפרשתן הכרת הטוב עד היכן היא מגעת, שהרי בעת שנהפכה סדום ביקש לוט מהמלאך 'הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה והיא מצער וכו', ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברתי' (יט כ-כא), ואיתא במדרש (בר"ר נ יא) 'על ידי שכבד את המלאך נשא לו פנים', שהיה המלאך מחויב להשיב לו טובה תחת הכבוד אשר חלק לו בהכניסו אותו לביתו. ונמצא שאף שתפילתו של אברהם לא הועילה להציל העיר הזאת, אך מכל מקום הוצרך המלאך להותירה על תילה מפני שהיה מוטל עליו חובת 'הכרת הטוב'.

לו. מצינו בחז"ל (מועד קטן כח.) מעשה בר' חייא שלא היה מלאך המוות יכול לפגוע בו, מה עשה, הלך ונדמה לו כעני וביקש ממנו פת לחם, ונתן לו ר' חייא, אמר לו מלאך המוות לר' חייא, אם על העני הינך מרחם מדוע אינך מרחם עלי - להשיב לי נשמתך, הסכים ר' חייא ונתן בידו את נשמתו. והרואה יפלא, כי מה טענה היא זו - וכי מפני שריחם על העני, עליו לרחם על מלאך המוות, בשלמא לעני נתן פרוסת לחם להחיות נפשו, וכי משום כך עליו למסור נפשו... אלא שידוע הי' מלאך המוות בר' חייא שבשעה שנותן פת לחם לעני כל ליבו ונפשו נותן לו, עד שהי' יכול על סמך זה לתובעו שאף עליו יחוס וימסור בידו נפשו ממש.

פעם סיפר הרה"ק הרמ"מ מלעלוב זי"ע לפני חבורת החסידים בשבח צדיק אחד מיוצאי תימן, והפליג את מעשיו הטובים שבעת מלחמת העולם דאג להאכיל מאות יהודים פליטי חרב שברחו מבתיהם מחמת המציק, העיר אחד מן היושבים והוסיף, שאותו צדיק היתה לו קביעות ללמוד סתרי תורה עם אחד מגדולי המקובלים, נענה הרה"ק 'מה אתה סח - הרי אנו מדברים ממה שהיה מאכיל יהודים...' כלומר, שמעלה זו חשובה וגבוהה יותר מלימוד סתרי תורה, כי ידעו והבינו אותם קדושי עליון שאין לך דבר גדול יותר מלהאכיל ולהשקות יהודים רעבים וצמאים.

ובמדה כנגד מדה יזכו גומלי חסדים, שהקב"ה ישקה את צמאי חסדו בכל הישועות והרפואות, וכן ביארו דבריהם (סנהדרין ג:) 'גדולה לגימה שמרחקת את הקרובים, ומקרבת את הרחוקים, ומעלמת עינים מן הרשעים', ופירש"י, מעלמת מעיני המקום שלא להביט ברשעו לשלם לו כדרכו הרעה, אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו, ולכאורה נראה שהדברים סותרים את דברי הגמרא (ב"ק ג.) 'כל האומר הקב"ה ותן הוא, יותרו חייו', אך באמת לא קשיא, כי בודאי אין כאן וותרנות ואין שום דבר נעלם מעיניו יתב"ש, אלא שהנוהג עצמו בחסד וברחמים לרעהו מבלי לדקדק מה טיבם מעורר בזה שגם הקב"ה יתנהג עמו במדה זו ברחמים וחסדים, ויזכה לכפרה על פשעיו מצד שורת הדין, דבמדה שאדם מודד מודדין לו.

לז. סיפר הגה"צ רבי חיים ברים זצוק"ל שפעם אחת בהיותו אצל רבו הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע, נתאחרה השעה, וכבר לא היה לו דרך לשוב לביתו שבעיה"ק ירושלים, ע"כ לקחו ה'חזון איש' כ'אורח', ואף גיסו הגה"ק

שאמרו חז"ל (שבת קכז.) גדולה הכנסת אורחים יותר שאירחה את האורחים, ושונמית על שקבלה את אלישע מקבלת פני השכינה י"י.
(מלכים ב פ"ד) י"ב.

מצווה זו מסוגלת מאד להפקד בפקודת ישועה ורחמים ב'זרע של קיימא', וכמו שאמרו במדרש (תנחומא כי תצא ב) וז"ל. ויש מצות שמתן שכרה בנים כמו שרה כתב הרבינו בחיי' על הפסוק (כא לג) ויטע אשל, במסורה יש ב' 'ויטע' בספר זה, הכא, ואידך (בראשית ב ח) ויטע ה' אלוקים גן בעדן מקדם, ללמדך שכל

הסטייפל'ער זי"ע בא להשתתף במצוות הכנסת אורחים (יחד עם הרבני' שהיתה אחת ה'חזו"א'), ועמדו הני תלתא ושימשוהו כל אחד כפי יכלתו, ה'חזו"א' נתן הוראות והם עשו כדברו, זה בהצעת המיטה וזה בהכנת מאכל ומשתה, מים לנטילת ידיים שחרית ושאר ענינים, רבי חיים לא היה שבע רצון מכל הטירחה הרבה אשר הם טורחים, על כן פנה אל החזון איש ואמר לו אבקשכם שלא תטרחו עבורי כל כך, נענה ה'חזו"א' ואמר, וכי ממתי יש לו ל'אתרוג' דעה על בעליו לומר לו עשה עמי כך או כך, הרי אתה 'חפץ של מצווה' ואין בידך להביע דעה על עצמך ל'גברא' המצווה ועומד מהר סיני על המצוה.

כע"ז מסופר על יהודי שהתארח אצל הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע, וה'חפץ חיים' עמד לשמשו וטרח סביבו כמה טרחות, אמר לו ה'אורח', אנא, אל יטרח הרבי כל כך עבורי, הנח לי לסדר בעצמי את חדרי וכל הצטרותי, אמר לו ה'חפץ חיים', וכי למחר בבואי להניח תפילין גם כן תאמר לי - למה יטרח מר כל כך בהנחת התפילין, ומה שונה מצוות הכנסת אורחים מהנחת תפילין (מאיר עיני ישראל עמו' 658).

פעם הגיעו שני יהודים לעיר קאזמיר באישון ליל, חיפשו מקום ללון אך כל בני העיר כבר נמו את שנתם, רק מבית הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע בקע האור שבאותה שעה ישב על התורה והעבודה. הללו שלא ידעו כי בבית זה דר הרבי דפקו על פתח הבית, ואכן, הרבי הכניסם לביתו, וטרח סביבם בטרחה יתירה, וסיפק להם כל צרכיהם במאכל ומשתה ואף הציע להם כרים וכסתות למען ינוחו מעמל דרכם. באותה שעה התעורר המשמש שהיה ישן בחדר הסמוך מקול האורחים, ומכיוון שידע כי בשעה מאוחרת כזו אין השיירות מצויות ברחובה של עיר, הבין בנפשו כי בוודאי קול ההמולה בא מ'נשמות נידחות' שבאו אל הרבי לקבל טובת נשמה ותיקון השלם. ומרוב פחד לא העיז לזוז ממקומו (תורת יחזקאל עמו' קע"א).

ויהי בבוקר, כשבאו החסידים לתפילת שחרית סיפר להם המשמש על הנשמות שהיו בחדרו של הרבי, והרבי עסק עמהן שעות ארוכות. הרבי ששמע מתוך חדרו את דברי המשמש קרא לו ואמר, אכן היו אלו נשמות קדושות, אך לא לקבל מעמי תיקון וטובה באו, כי אם לתקן את נשמותי... כלומר, שעל ידי מצוות הכנסת אורחים היה לו עצמו תיקון והארה גדולה לנשמתו.

לח. בדרך צחות אמרו לבאר מה שאמרו (ילקוט' וירא פב) גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה, כי הננו מקבילים את פני השכינה פעם אחת בחודש פעם אחת בלבנה' (כדאמרינן אלמלא לא זכו בני ישראל להקביל את פני אביהם שבשמים פעם אחת בחודש ימים'), ולכן גדולה הכנסת אורחים - שלא יאמר אדם אלמלא לא זכו בני ישראל להכניס אורחים פעם אחת בחודש ימים', אלא גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה, לומר שזה נצרך לנו הרבה יותר מפעם אחת בחודש.

אך עם כל מעלתה שהיא יותר מקבלת פני שכינה, יש לו לעשותה תוך שמירת כל גדרי הקדושה', והרי לך שכששאלו המלאכים 'איה שרה אשתך', אמר להם אברהם 'עד כאן', עם כל מעלת הכנסת אורחים, לא תבוא שרה הנה, אלא הנה היא באוהל'.

לט. הרה"ק בעל התניא זי"ע המתין על זרע של קיימא כ"ד שנים מעת נישואיו, וכאשר בא להזכיר עצמו אצל רבו הרה"ק ה'מגיד' ממעזריטש זי"ע יעץ לו לקיים מצוות הכנסת אורחים כסגולה, ורמז לה בפסוק (תהילים קיט ט) 'במה יזכה נער את ארחו' במה יזכה האדם לנער, על ידי את ארחו, שיכניס אורחים לביתו, להאכילם, להשקותם ולמלאות כל סיפוקם בסבר פנים יפות. וסיפר לו שגם אביו של הבעש"ט נושע בדרך זאת, יש שרמזוהו בכתוב (מז כג) 'הא לכם זרע' - 'הא' נוטריקון הכנסת אורחים, שעל ידי קיומה בהידור רב יהיה לכם זרע, דורות ישרים מבורכים.

המחזיק במצוות 'אכנסניה' (הכנסת אורחים) יורש גן עדן.¹

לעשות צדקה - להיות טוב ומיטיב לבריות

כתב רבינו יונה בפרשתן (בפירושו עה"ת) דבפרשה זו למדנו חשיבות ענין ה'נדיבות' ומתן שכרה. ולהיפך, עד כמה מאוסה הכילות ועונשה. דהנה כתיב (יה יח-כ) 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו את דרך ה' לעשות צדקה', ובזכות הצדקה נתעלה להיות 'ואברהם היה יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ', והיינו שנהפך להיות מקור הברכה. לאידך, (פסוק כ) 'ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד', ואינם שומעים 'צעקת הדל', ומתאכזרים שלא לגמול חסד וצדקה עם הבריות. ולא עוד אלא ש'חכמים המה להרע' - 'לומדיש'ע רוצחים' כמובא בסוף

מסכת סנהדרין (דף קט), וכגון שהיו נותנים לאורה מיטה שאינה כפי מידותיו, ואם היה ארוך יותר היו אותם רשעים חותכים את רגליו שיתאימו למיטה עליו הוא שוכב, ואם היתה המיטה קצרה מדי היו מותחים את גופו לאורך המיטה עד שכל אבריו מתפרקים. ונחתם גזר דינם כמאמר הנביא (יחזקאל טז מט) 'הנה זה היה עוון סדום אחותך... ויד עני ואביון לא החזיקה', וכל כך רע הדבר בעיני ה' עד שהפך את העיר - עונש שלא מצינו כזאת זולתי בסדום (רק בנינוה אילו לא היו שבים בתשובה).²

ביו"ב כתב רבינו בחיי (יה כ) לבאר מדוע החמיר הבורא עם אנשי סדום להענישם בעונש כל כך נורא כהפיכת העיר, על אף שעדיין לא ניתנה תורה, ומבאר, אבל נגמר דינם - בעוון שהיו מואסין את הצדקה, ולא

מ. גם בעולם הזה יגדל שכרו, ומפורש אמרו חז"ל (שבת קכז) 'אלו דברים שהאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא... והכנסת אורחים'. שמעו נא למעשה נורא שאירע בשנה זו - תשע"ח בעי"ת בני ברק (מחמת צנעת הפרט לא נפרט איה הרחוב בו אירע המעשה), בבנין בן ארבעה קומות רצה שכן מהקומה הרביעית לבנות 'מרפסת' מביתו כדי שיכול לקיים שם מצוות סוכה הנצרכת להבנות תחת כיפת השמים, אך כל השכנים מתחתיו התנגדו לכך בכל תוקף - באמרם, ששם מקום סוכתם וסוכתו תפסול את סוכותיהם, בליט ברירה החליט השכן מהקומה הרביעית לבנות סוכתו בחצר הבנין - מה שיגרום לטירחה יתירה וגדולה, כי על כל חסרון כף או צלחת, כסא או ספר יצטרכו לטפס ולעלות ארבע קומות ושוב לרדת אותם וחוזר חלילה. ויהי כי כן, נכמרו רחמיו של אחד השכנים בקומה הראשונה, וויתר משלו ובא לאמר לשכן מהקומה הרביעית - הוצא נא מרפסת מעל המקום אשר הייתי בונה עד היום את הסוכה, ואת סוכתי אבנה מצדו השני של הבנין, וליהודים הייתה אורה ושמחה... והנה, כידוע בעיצומן של ימי חוה"מ פרצו רוחות סערה בכל ארה"ק, גם על ב"ב לא פסחה וכאן אירע הנס הגדול שהציל נפשות מבני ישראל, כי באותה שעה נפל 'גג' גדול וכבד תלוי (המכסה בכל השנה את המרפסת, ובסוכות עומד תלוי כלפי חוץ) מהקומה השלישית היישר לאותו המקום שהיה השכן מלמטה בונה בכל שנה את סוכתו ובהאי שתא העבירה לצד אחר, נמצינו למידים כי פעמים נראה שאיש פלוני היטיב לרעהו, והוא לא ידע שבאמת אינו אלא מיטיב לעצמו, ולא גרם טובה וברכה אלא לעצמו.

מא. אמרו בעלי המוסר לבאר מדוע מצינו שהפך את סדום ועמורה ללא התראה בטרם ההפיכה, ואילו בנינוה כתיב ששלח את יונה הנביא להתרות בהם 'עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת'. אלא משל למי שנתמנה להיות פקיד ב'בנק', והיה הלה מקבל את כל באי הבנק בסבר פנים יפות, אך דא עקא, שלא מצא את ידיו ורגליו בחכמת החשבון, והיה מזכה את החייב ומחייב את הפטור, כשמוע המנהל כי כן הוא מיהר לשלחו עד מהרה. למחרת היום הביא פקיד חדש שהיה בקיא נפלא בתכונות החשבון, אלא שחסרון היה לו, שהתנהג ברוגזה ובקפידה אל באי הבנק, ניגש אליו המנהל והזהירו שיתנהג בשובה ונחת אל קהל הפונים אליו. עתה ישאל הרואה מאי בין הראשון לשני, הרי שניהם לא נהגו כהוגן, ומדוע זה רק הוזהר לשנות הנהגתו, וזה מצא עצמו בבית ללא כל הזהרות מוקדמות, אלא, כי כל הרוצה לעבוד בבנק, מחוייב לדעת את ה'יסוד' - הבנה בעניני ממון, שהרי שם הוא מקום מסחר המעות, ממילא אם יש לו לי ידיעה טובות בעניני ממון, עדיין אפשר לסבול שאר חסרונות שיש לו, אבל אם הוא חסר את ה'יסוד', אף אם בשאר ענינים יש לו מעלות, מה לו ולבנק...

כיו"ב, מיסוד קיום העולם שיהא האדם בעל חסד ומידות טובות כמו"ש (תהלים פט א) 'עולם חסד יבנה', ע"כ, אם יש בו מידות טובות עדיין אפשר לסבול את שאר חסרונותיו, משא"כ אם את היסוד אין לו מה יועילו כל שאר מעלותיו.

וגם להבא 'בשעת פטירתו של אדם, אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד' (שם י"ב).

הרה"ק ה'אמרי יוסף' זי"ע מכאן את הכתוב 'יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ'. כי בבואו ללמוד תורה והוא מלא בחטאים ומכף רגל ועד ראש אין בו מתום. יוקח נא מעט מים מתחילה יקח וילמד מעט תורה שאין מים אלא תורה (סוכה נב:), ועל ידי עסק התורה יקויים בו ורחצו רגליכם שירחץ וינקח עצמו מכל טומאה וחלאה שדבק בו, ולאחר מכן יוכל לקיים והשענו תחת העץ יוכל להישען תחת התורה הקדושה שהיא היא עץ חיים למחזיקים בה'. ומוסיף בדרך רמז רגליכם והשענו תחת העץ הוא ר"ת תורה^{יג}.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שנוכה להדבק במעשה אבותינו, 'ומי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו', ונוכה להיגאל גאולת עולם אמן.

היו משגיחים על עניייהם ועל רעייהם שהיו מוטלין ברעב... ואנשי סדום היו מואסין בה (בצדקה) והיו אכזרים בתכלית, ואף על פי שלא ניתנה תורה עדיין, הגה הצדקה מן המצוות המושכלות (היינו ממצוות 'שכליות'), ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו (אדם אחר) מוטל ברעב, והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו. על אחת כמה וכמה מתועב מי שאינו מרחם על בני אומתו הדרים עמו בעיר אחת, ועל כן איבדן השי"ת לאנשי סדום שהיו מונעים אותה (את הצדקה והחסד) ולקח נקמת העניים'.

מעט מים ורחצו רגליכם - טהרה ע"י התורה וענין ה'חזרה'

בפרשתן (יה ד) 'יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ', ובחז"ל מצינו 'אין עץ אלא תורה שנאמר (משלי ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה' (תנר"א פ"א, וזה"ק בשלח קמח.), ועל התורה יישען היטב בזה ובבא, כי היא נותנת חיים לעושיה בזה העולם (אבות ו ז)

ומעתה יבואר שפיר, כי אנשי סדום היו רעים וחטאים בענין זה שלא גמלו חסד איש את רעהו, ואדרבה הרעו איש לזולתו, ע"כ נחסר להם ביסוד העולם, א"כ אין להם זכות קיום בעולם. משא"כ אנשי נינוה אף שחטאו בחטאים רבים להשי"ת (עיי' במפרשי תנ"ך תחילת ספר 'יונה'), דומים הם לחסרונות שיש לפקיד השני, שנחסר לו הרבה ממעלות הנצרכות לאדם, אבל לא ביסוד עבודתו.

יש שפירשו בדברי חז"ל (ויק"ר ט א) 'דרך ארץ קדמה לתורה', שהוא כ'הקדמה' לספר. וכמו שהעיון ב'הקדמה' מודיע לקורא את 'תוכן' הספר, כך 'הקדמתו' של אדם היינו 'דרך ארץ קדמה לתורה' שלו ותודיע לן מהותו. מטו משמו של הרה"ק ה'צמח צדק' זי"ע, שאדם המאבד את מידת האנושיות שבקרבו, שוב אין לו כבר מה להפסיד.

מב. בספר 'מנורת המאור' (נר ה כלל א ח"א פ"ג) מביא משל למשנה זו, למה הדבר דומה, לאדם שהיו לו שלשה חברים, אחד היה ידידו הקרוב מאד אל לבו עד שלא זזה ידו מתוך ידו, בכל עת היו כל מעייניו ומחשבתו נתונים עליו כל היום, השני לא היה קרוב כמו הראשון אך עדיין היו רואים זה את זה בכל יום ודנים יחדיו בעניני השעה, ואילו את השלישי פגש רק פעם אחת ביום לזמן קצר, ואף לא האריך עמו הדיבור יותר מדי. פ"א קיבל האיש מכתב מ'בית המשפט', ואחזו פחד ורעדה, כי היה המכתב 'הזמנה' להתייצב לפני שופט העיר כי נחשד בעבירה חמורה מאד, כששיניו דא לדא נקשן ניגש אל ידידו הקרוב אליו וביקש מאתו שיעמוד לימינו בעת עמדו למשפט, אך הלה הפנה לו עורף והתנצל שאינו יכול לסייעו, כי חושש שמא יחשבו השופטים שהוא מצדיק את מעשיו, ויענישו גם אותו, בלית ברירה פנה אל ידידו השני וגם הוא דחהו כשאינו מסכים ללוותו אלא עד מקום המשפט, או אז נזכר בידידו השלישי וביקש ממנו שייסייע בעדו, ואכן זה קבלו בסבר פנים יפות והבטיח לו לעמוד לימינו בכל עת ובכל מצב עד אשר יוציאו כצדק דינו.

והנמשל הוא, לאחר מאה ועשרים נקרא האדם להשיב נשמתו ליוצרו ולעמוד בדין לפניו, הכסף וזהב אשר הוא קשור אחריהם כל ימיו ולילותיו לא יצאו אחריו מפתח הבית, אחריהם יבואו בני משפחתו וקרוביו שעמהם משוחח כמה פעמים ביום הללו ילווהו עד סתימת הגולל ולא יותר, רק התורה והמצוות שבקושי פגש בהם בחייו הם מבטיחים לעמוד לימינו בעמדו לפני בית דין של מעלה, ככתוב (ישעיה נח ח) 'והלך לפניך צדקך', והחכם ישתדל בכל ימי חייו להוסיף ולחזק 'קשריו' עם התורה והמצווה, והם יעמדו לימינו ביום הדין.

מג. משל נפלא המשיל הרה"ק ה'אמרי יוסף' מספינקא זי"ע (פר' וירא בד"ה יוקח נא) לאדם הנכנס לבית היין וגברה בו

תשוקת שתיית היין אשר ריחו נודף למרחקים, חיפש ולא מצא אלא גביע אחד המלא זוהמא. ולא מצא מקור מים חיים לשטוף ולנקות בו את הגביע על כן ניגש אל חבית היין, וביין היקר שטף את הגביע ולאחר מכן שתה בו לרווייה. כיו"ב, האדם שמתאונן לומר וכי איך אוכל להיות איש תם יושב אהלי תורה הרי הנני מלא בטינוף מעשי, ואיככה אוכל ללמוד ולעסוק בפתגם המלך, עצתו, לשטוף עצמו ואת טינופו דיקא ע"י לימוד התורה, ביינה של תורה. והמאור שבתורה תחזירנו למוטב ושוב יהיה ראוי ללמוד תורה כאוות נפשו.

בתפלת שחרית של שבת קודש אומרים (בפיוט א'-ל אדון) 'טובים מאורות שברא אלוקינו, יצרם בדעת בבינה ובהשכל, כח וגבורה נתן בהם, להיות מושלים בקרב תבל', וביאר הרה"ק ה'אמרי יוסף' זי"ע (פרשת תצא ד"ה אכן להבין) בדרך רמז ודרוש בשם הרה"ק רבי אשר ישעיה מראפשיץ זי"ע, 'טובים מאורות' אלו הצדיקים שמאירים את העולם בתורה ובמעשים טובים, והקב"ה 'יצרם בדעת בבינה ובהשכל' היינו שהכניס בהם יצר הרע שיש בו דעה, והוא מנסה בכל כוחו להכשיל את האדם, ולכאורה איך יש בידי בשר ודם להתחזק כנגדו, לזאת ממשיכים ואומרים 'כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים' על אותו מלך זקן וכסיל, ואיך 'בקרב תבל' זו התורה שנקראת 'תבלין', כמאמרם (קידושין ל:): 'אמר להם הקב"ה לישראל, בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין', כי על ידי היגיעה בתורה אפשר לכתת ולבטל את כוחו של הסטרא אחרא.

ואידי דאיירינן בתורה נציגה נא עובדא מהגה"ק ה'חזון איש' זי"ע, שסיפר הגאון רבי דוד גריינימן זצ"ל (להגאון רבי אליעזר טורק שליט"א) שבימות המלחמה הנוראה נשאר אביו הגאון רבי שמואל זצ"ל תקוע בארה"ב מבלי יכולת לבוא לארה"ק, והיו רבי דוד ואחיו (תאומו) רבי חיים זצ"ל מתאכסנים בבית דודם החזו"א, והיה החזו"א לומד עמהם, אחת המסכתות שלמדו מסכת 'חולין' הייתה, בגמרם את המסכתא ביקש ר"ד מהחזו"א שיבחן אותו על המסכתא, ובחנו, אחר גמרו אמר לו החזו"א איתא בגמרא (קידושין ל:) תנו רבנן, ושננתם שיהו דברי תורה מחודדים בפין שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד... אכן, בחנתי אותך וידעת גם ידעת את הנלמד, אבל זאת אשאלך, וכי זה נחשב 'אמור לו' וכי זה נחשב 'מיד', לך נא חזור שוב על המסכתא ואבחן אותך בשנית, וכן עשה ר"ד, והחזו"א חזר ובחנו. אחר גמרו, אמר לו החזו"א באותו מטבע לשון, איתא בגמרא 'תנו רבנן וכו', אכן, בחנתי אותך וידעת גם ידעת את הנלמד, וכבר קיימת בנפשך 'אמור לו', אבל זאת אשאלך, וכי זה נחשב 'מחודדים', וכי זה נחשב 'מיד', לא ולא. לך נא חזור שוב על המסכתא ואבחן אותך שוב, אחר הבחינה השלישית אמר לו החזו"א, איתא בגמרא 'תנו רבנן וכו', אכן, בחנתי אותך וידעת גם ידעת את הנלמד, וכי זה נחשב 'מחודדים', לך נא חזור שוב על המסכתא ועמוד שוב להבחן על הנלמד, עתה ברביעית אמר לו החזו"א, איתא בגמרא 'תנו רבנן וכו', אכן, בחנתי אותך וידעת גם ידעת את הנלמד, וב"ה כבר קיימת בנפשך 'אל תגמגם' גם 'אמור לו' ו'מיד' קיימת, אבל זאת אשאלך, וכי זה נחשב 'מחודדים', משבחנו שוב אמר לו, אה, ב"ה, קיימת בנפשך כל דברי חז"ל, שכן היו הדברים בשלימות מחודדים, אל תגמגם, אמור לו, מיד... משבא דבר המעשה לאזני בנו הגאון רבי משה, נענה ואמר, עתה ידעתי, מדוע היה אבי בקי כל כך במסכת חולין. וכן סיפר הגאון רבי משה גריינימן שליט"א שבילדותו בהיותו כבן 10-11 נשלח (מירושלים) ללמוד ב'תפארת ציון' בבני ברק, והיה בית מלונו אצל זקנו הגאון רבי שמואל זצ"ל. באחד הימים אמרה לו זקנתו - שהייתה אחותו של החזו"א, הנה רואה אני שבשעות הצהריים (בין הסדרים) יש לך זמן מיותר, על כן הצעתי היא שתחזור על תלמודך ובשעות אלו אבחן אותך - כשאתה תראה לי בתוך הגמרא על אלו דפים הנך נבחן, ואתן לך בעד זה מתנה מיוחדת - עט כדורי... וכן הווה, מידי יום ביומו היה נבחן לפניו בפרק 'שנים אוחזין' שבו עסקו באותו הזמן בת"ת. יום אחד בשעיה שרצה ר"מ להבחן לפני זקנתו לא מצא את הגמרא בארון הספרים (שני שסיים היו לו לר' שמואל בביתו), ושאל את זקנתו על כך, ותען ותאמר לו, שאכן בנה הגאון ר' מאיר הוצרך להם ללמוד עם החברותא שלו, אבל אל דאגה, אבחן אותך בע"פ שלא מתוך הגמרא. בסתר לבו שמח ר"מ על כך, מתוך מחשבה שהיום לא 'תתקן' אותו באמצע המבחן... אך לא... אחר כמה רגעים כשאמר הילד מימרא בשם אביו ורבא תקנתו זקנתו שהפך בין דברי אביו ורבא, ואכן, הוא נזכר בדברי הגמרא והודה כי צדקו דבריה. אך הוסיף בהתפעלות - לא ידעתי ש'תלמיד חכם' גדול את... אמרה לו זקנתו, אה, שנים אוחזין מכרת אנכי בעל פה ישר והפוך, שכן בילדותנו היינו אני ושתי אחיותי בביתנו, והיה אחינו - מי שנתפרסם לבסוף כהחזו"א, יושב ומשנן את תלמודו שוב ושוב, ואחד מלימודיו בתקופה אחת היה בפרק שנים אוחזין... וכי לא אדע את הפרק בעל פה.